



Fakulta zemědělská
a technologická
Faculty of Agriculture
and Technology

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH FAKULTA ZEMĚDĚLSKÁ A TECHNOLOGICKÁ

Katedra zootechnických věd

Bakalářská práce

Výchova a výcvik asistenčních psů – přístupy a metody

Autorka práce: Aneta Lazárková

Vedoucí práce: Ing. Jana Zedníková, Ph.D.

České Budějovice
2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne

.....
Podpis

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá výchovou a výcvikem asistenčních a vodících psů, zejména jejich samotnou předvýchovou. Pro tuto oblast jsou nejčastěji využívána plemena retrívřů, účelových kříženců a v menší míře i ovčácká plemena – především border kolie. Jsou zde prezentovány přístupy a metody, které mohou být využity při práci s těmito psy.

Vlastní sledování je zaměřeno na jednotlivé fáze předvýchovy budoucích asistenčních a vodících psů a podrobně popisuje metodiku jejich výcviku. Dotazníkovým šetřením byla zanalyzována úspěšnost předvýchovy u 35 psů, včetně zhodnocení jejich temperamentu. U těchto psů bylo sledováno pohlaví, plemeno, původ (s průkazem původu nebo bez), úspěšnost dokončení výcviku a důvody vyřazení z programu.

Samotný průběh předvýchovy byl sledován a zaznamenáván u čtyř štěňat v období od ledna 2022 a ukončen byl v březnu 2024. Jednalo se konkrétně o border kolii, flat coated retrívra, zlatého retrívra a goldendoodla. Nejvyužívanějším plemenem pro výcvik asistenčních a vodících psů bylo plemeno zlatý retrívr a zároveň nejvyšší počet psů vyřazených z výcviku bylo též plemene zlatý retrívr. Výcvik úspěšně dokončilo a bylo předáno pouze 29 % psů. Nejčastější příčiny pro vyřazení z výcviku byly nevhodné povahové vlastnosti, nálezy na srdci, očích a rentgenové nálezy na pohybovém aparátu.

Ze čtyř sledovaných štěňat kompletní výcvik na asistenčního psa dokončil pouze flat coated retrívr.

Klíčová slova: asistenční pes, vodící pes, výcvik, temperament, canisterapie, přístup, výběr plemene

Abstract

The bachelor thesis deals with the education and training of assistance and guide dogs, especially their pretraining. For this area are most often used breeds of retrievers, purposeful crosses and to a lesser extent also shepherd breeds - especially border collies. Approaches and methods that can be used when working with these dogs are presented.

The actual observation focuses on the individual stages of the pre-training of future assistance and guide dogs and describes in detail the methodology of their training. A questionnaire survey was used to analyse the success of the pre-training of 35 dogs, including an assessment of their temperament. These dogs were monitored for sex, breed, origin (with or without pass of origin), success in completing training and reasons for removal from the program.

The actual progress of the pre-training was monitored and recorded for four puppies between January 2022 and completion in March 2024. These were specifically a Border Collie, a Flat Coated Retriever, a Golden Retriever and a Goldendoodle. The Golden Retriever was the most used breed for assistance and guide dog training, while the Golden Retriever was also the breed with the highest number of dogs removed from training. Only 29 % of dogs successfully completed training and were handed over. The most common reasons for removal from training were inappropriate personality traits, heart and eye findings and radiographic findings on the musculoskeletal system.

Of the four puppies studied, only the Flat Coated Retriever completed complete training as an assistance dog.

Keywords: assistance dog, guide dog, training, temperament, canister therapy, approach, breed selection

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala paní Ing. Janě Zedníkové, Ph.D. za trpělivost, cenné rady a vstřícný přístup při vedení této bakalářské práce.

Také děkuji paní Bc. Gabriele Gaislové za poskytnutí odborných rad a ukázek při výcviku vodících a asistenčních psů.

Obsah

Úvod.....	8
1 Literární část.....	9
1.1 Historie vodících psů ve světě.....	9
1.1.1 Historie vodících psů v ČR.....	10
1.2 Zooterapie neboli animoterapie.....	11
1.2.1 Formy zooterapie.....	12
1.2.2 Metody užívané v zooterapii.....	12
1.2.3 Dělení zooterapie.....	14
1.3 Canisterapie.....	15
1.3.1 Canisterapie v historii.....	15
1.3.2 Cíle canisterapie.....	15
1.3.3 Nejvyužívanější techniky v canisterapii.....	16
1.4 Přístupy a metody uplatňované při výchově a výcviku psů.....	17
1.4.1 Neasociativní učení.....	17
1.4.2 Asociativní učení.....	19
1.5 Typy temperamentu a charakteru psů.....	20
1.5.1 Klidný temperament.....	21
1.5.2 Živý temperament.....	21
1.5.3 Nervózní temperament.....	22
1.5.4 Apatický temperament.....	22
1.6 Diferenciace psů dle konkrétního využití.....	23
1.6.1 Vodící psi.....	23
1.6.2 Asistenční a terapeutičtí psi.....	24
1.6.3 Signální psi pro osoby se sluchovým postižením.....	25
1.6.4 Detekční psi.....	26
1.7 Výběr vhodného jedince a plemena využívaná ve výcviku.....	27

1.7.1	Retrívři	28
1.7.2	Ovčácká plemena	30
1.7.3	Účeloví kříženci	33
2	Cíl práce	36
3	Materiál a metodika.....	37
4	Výsledky a diskuse.....	39
4.1	Charakteristika sledovaného souboru psů	39
4.2	Předvýchova asistenčních a vodících psů 1. fáze – 8. – 10. týden věku	41
4.2.1	Metody dosažení cílů	42
4.2.2	Předvýchova sledovaných psů	43
4.3	Předvýchova asistenčních a vodících psů 2. fáze – od 10. týdne věku	45
4.3.1	Metody dosažení cílů	46
4.3.2	Předvýchova sledovaných psů	46
4.4	Předvýchova asistenčních a vodících psů 3. fáze – od 12. týdne věku	48
4.4.1	Metody dosažení cílů	48
4.4.2	Předvýchova sledovaných psů	50
4.5	Předvýchova asistenčních a vodících psů 4. fáze – od 16. týdne věku	52
4.5.1	Metody dosažení cílů	52
4.5.2	Předvýchova sledovaných psů	53
4.6	Předvýchova asistenčních a vodících psů 5. fáze – 6. – 12. měsíc.....	54
4.7	Úspěšnost dokončení psů při předvýchově	55
5	Závěr a doporučení pro praxi	58
6	Seznam použité literatury.....	60
7	Seznam obrázků	70
	Seznam grafů.....	71

Úvod

“Není snad zvířete, které bychom znali lépe než psa, které bychom více milovali a kterému bychom více důvěřovali... Léčebné účinky života se psem nejsou objevem moderní psychologie, lidé jí znají již tisíce let.“

Dr. Nicholas J. Saunders

Rehabilitační aktivita s podporou a pomocí zvířat – zooterapie je stále více využívaná forma alternativní léčby, která se velmi rychle rozvíjí. Neustále se v ní objevují nové techniky, způsoby a přístupy. Jedním z nejznámějších druhů zooterapie je podpůrná terapie za pomoci psů nazývaná canisterapie. Uplatňuje se jako pomocná psychoterapeutická metoda při práci s pacienty, u kterých je potřeba podporovat rozvoj v citové, rozumové a pohybové oblasti či s pacienty navazujícími špatně kontakt s okolním světem. Je využívána v oblasti vzdělávání, výchově a podstatně zařazena do okruhu sociální rehabilitace.

Asistenční a vodící psi pomáhají v každodenním životě lidí s handicapem a jsou jim nejen přítelem, ale především pomocníkem, díky kterému jsou samostatnější. Pes tedy dokáže působit pozitivně na lidské zdraví, a to jak v oblasti psychické, tak fyzické či sociální. Doprovází člověka od nepaměti a dějiny lidstva jsou pevně spjaty i s dějinami psa. Pes je dodnes nejoblíbenějším chovaným zvířetem na světě a v lidské společnosti zaujímá mimořádné postavení. Detaily o tom, kam až dalece tato sdílená historie sahá, jsou předmětem výzkumu mnoha vědeckých týmů po celém světě.

Koexistence člověka a psa je založena na klíčových vlastnostech, jako jsou věrnost a přátelskost. Rozhodně je však spojuje i něco více. Pes má totiž vedle člověka natolik silnou pozici, že ovlivňuje způsob jeho života a částečně ho i utváří. A mnohdy je to i obráceně. Život konkrétního psa se těsně prolíná s životem svého pána. Pokud shrneme výše uvedené – pes uspokojuje potřebu tělesného kontaktu člověka i jeho citové potřeby.

1 Literární část

1.1 Historie vodících psů ve světě

Vztah mezi psem a člověkem je unikátní díky vzájemné spolupráci, potřebě komunikace a empatii, což jsou vlastnosti nezvyklé v živočišné říši. Tato schopnost psů vytvářet silné pouto s lidmi je klíčovým faktorem, který zvyšuje jejich popularitu jako společenských společníků. Jejich ochota ke spolupráci a citlivost k potřebám lidí přispěly k tomu, že psi mají významné místo v lidské historii již po celá staletí. Existuje mnoho důkazů z obrazů a kreseb, že psi již od dávných dob plnili roli průvodců nevidomých osob (**Jasenovcová, 2007**).

Nejstarší artefakty tohoto partnerství pocházejí z prvního století našeho letopočtu. Jedná se o fresku, zobrazující slepého muže, kterého vede jeho pes, nalezenou uprostřed ruin starověkého římského města Herculaneum. Zobrazení podobných scén lze nalézt jak v evropských dřevorezbách, tak v čínských svitkových malbách ze středověku (**Cohen, 2018**). Nejstarší známá svitková kresba zobrazující psa doprovázejícího člověka pochází z Číny z 13. století (**Jasenovcová, 2007**). Tito psi nejen že doprovázeli své pány na cestách, ale asistovali i při žebrání na ulici, kdy díky naučeným trikům napomáhali při zisku finančních prostředků (**Kavalírová, 2017**).

První systematický pokus vycvičit psy pro pomoc nevidomým proběhl v 50. letech 18. století v nemocnici pro nevidomé "Les Quinze-Vingts" v Paříži (**www1, 2024**). Brzy poté slepý Rakušan Josef Reisinger, vycvičil špice a pudla tak dokonale, že ostatní lidé začali jeho postižení označovat za fingované (**Cohen, 2018**). První dochované písemné záznamy o výcviku vodících psů pro zrakově postižené pocházejí z 18. století z Vídně (**Jasenovcová, 2007**). Ve své knize je tehdy popsal kněz Johann Wilhelm Klein, zasloužilý odborník, který se po celý život věnoval péči o nevidomé v různých oblastech (**Kavalírová, 2017**). Při práci se psem v té době byly zkoušeny různé postupy a pomůcky, včetně použití pevné "vodící tyče" namísto vodítka, což mělo pravděpodobně za cíl posílit vazbu mezi psem a jeho majitelem (**Jasenovcová, 2007**).

Významný vzestup výcviku vodících psů nastává koncem dvacátých let 20. století, následujíc ihned po první světové válce (**Kavalírová, 2017**). Během první světové války se mnoho německých vojáků vracelo z bojiště oslepeno, často v důsledku expozice jedovatému plynu (**Ostermeier, 2010**). Dle **Cohena (2018)** se

jednalo nejčastěji o hořčičný plyn, známý též jako yperit. Po válce se němečtí vojenští kynologové snažili přeškolit vojenské psy, pro osleplé vojáky, přičemž tato soudržná aktivita s postupem času vzešla v samostatné odvětví.

Historicky je běžné, že některé zásadní kroky podnikají jednotlivci, a to platilo i pro paní Dorothy Harrison Eustisovou, bohatou Američanku, která žila po válce ve Švýcarsku (**Jasenovcová, 2007**). Ve 20. letech minulého století se rozhodla chovat a vycvičit policejní psy pro švýcarskou armádu (**Cohen, 2018**). Díky její iniciativě vzniklo následně v německé Postupimi první výcvikové centrum zabývající se vodícími psy pro nevidomé. Po návratu do Spojených států amerických se aktivně věnovala osvětě ve své zemi a v roce 1927 založila první školu pro výcvik vodících psů na světě. O dva roky později byli v této škole předáni první vycvičení psi (**Jasenovcová, 2007**). V roce 1934 vznikla ve Spojeném království Asociace vodících psů pro nevidomé, což představovalo zásadní krok v péči o nevidomé občany (**Lachout, 2023**).

V průběhu následujících desetiletí se v mnoha zemích po celém světě objevila výcviková centra, zatímco v USA byly zřízeny další školy pro vodící psy (**Cohen, 2018**). V roce 1989 vznikla ve Velké Británii Mezinárodní federace vodících psů (The Guide Dogs for the Blind Association) (**Hájková, 2023**). Tato federace si klade za cíl stanovit a uplatňovat uznávané standardy v chovu, výcviku a předávání psů, stejně jako v péči o zrakově postižené klienty. Školy, jež získají členství v této organizaci, jsou povinny akceptovat přísné normy a pravidelně se podrobovat kontrole, jejich dodržování (**Jasenovcová, 2007**).

1.1.1 Historie vodících psů v ČR

První úsilí o výcvik vodících psů na našem území bylo zaznamenáno okolo let 1922–1924 (**Panýrková, 2021**). Muž, který se angažoval v těchto raných iniciativách, nesl jméno Josef Podhorský. Byl významným organizátorem kynologického dění té doby (**Hájková, 2023**).

Nicméně skutečný průlom přišel až v šedesátých letech minulého století, kdy začala skupina nadšenců z oblasti služební kynologie podnikat první kroky ve výcviku vodících psů (**Jasenovcová, 2007**). Při tomto úsilí stáli pánové Fišer, Dvořák, Skuhrovský a Ambruster (**Panýrková, 2021**). Kynologie v Československu nebyla žádnou "popelkou", a již tehdy se podařilo položit základy výcviku, které jsou dodnes respektovány (**Jasenovcová, 2007**). Politická situace tehdy ztěžovala snahu

těchto schopných kynologů. Železná opona bránila průniku informací, což je donutilo učit se výhradně ze svých vlastních zkušeností **(Panýrková, 2021)**. V roce 1978 byl oficiálně zařazen výcvik vodících psů mezi různé formy "výroby kompenzačních pomůcek" **(Jasenovcová, 2007)**. V roce 1985 byl založen Klub držitelů vodících psů, který působí dodnes a zaměřuje se na ochranu zájmů a potřeb nevidomých kynologů.

Listopadová revoluce roku 1989 otevřela mnohé cesty k zahraničním kontaktům a novým informacím a v důsledku pádu komunistického režimu vznikla Česká unie nevidomých a slabozrakých ihned na začátku následujícího roku. Zasluhou nátlaku ze stran členů klubu v této nové organizaci bylo poté zřízeno i středisko pro výcvik vodících psů **(Panýrková, 2021)**. To následně získalo přidružené členství v Mezinárodní federaci škol výcviku vodících psů pro nevidomé a plnoprávným členem tohoto sdružení je od roku 1997. Současná éra podpořila rozvoj nových škol a organizací zaměřených na výcvik vodících a asistenčních psů pro jedince s různými typy handicapů, nejenom s těmi zrakovými **(Jasenovcová, 2007)**.

1.2 Zooterapie neboli animoterapie

Zooterapie, nebo také animoterapie je speciální vědní obor, který řeší vztah mezi člověkem a zvířetem. Jedná se o speciální subvenční léčebnou metodu, jež působí na bio – psycho – spirituální složky, tedy využívá pozitivního vlivu na člověka.

Zakladatel zooterapie B. M. Levinson především zdůrazňoval, že zvířata sice nepomohou vyléčit, ale působí jako sociální katalyzátor, který zahájí a podporuje sociální kontakty klienta **(Frančevá a Hutařová, 2005)**.

Účelem zooterapie je tedy podpořit vzdělání, ozdravný proces a sociálních potřeby pacienta a za přítomnosti zvířete jej kladně ovlivnit, přinést mu do života příjemnou změnu a podpořit ho v několika oblastech jako je například: jemná a hrubá motorika, oční kontakt, komunikace, sociální chování, paměť, rozvoj fantazie a kreativity či změny v emočních prožitcích **(Tvrdá, 2020)**.

V současné době je zooterapie převážně vedená odborníky, kteří mají odpovídající vzdělání v daném oboru a pracují s klienty podle standardizovaných metodik, které jsou ověřené a platné podle normativních předpisů tohoto druhu

terapie. Činnost lze považovat za terapeutickou pouze v případě, kdy je vykonávána kvalifikovanými odborníky, zatímco aktivity, které provádějí školení laici, jsou spíše zařazeny do kategorie volnočasových aktivit (**Velemínský et al., 2007**).

Nerandžič (2006) uvádí, že „Nemocní lidé chovající zvířata mají nižší hladinu krevního tuku, cukrů a nižší krevní tlak než lidé, kteří nechovají žádné zvíře, a také méně trpí depresemi. Chovaná zvířata mají totiž antidepressivní účinek, protože dokážou milovat člověka s naprosto nepředstíranou láskou.“

Závěrem proto není překvapením, že zvířata mají příznivý účinek nejen na fyzické, ale především i na duševní zdraví lidí (**Nerandžič, 2006**).

1.2.1 Formy zooterapie

Léčba za pomoci zvířat může být prováděna individuálně či ve skupinách o 5 členech (**Velemínský et al., 2007**). Skupinová metoda umožňuje účast více klientů současně, ale ta nedosahuje stejné úrovně naplnění cíle jako individuální přístup (**Müller, 2014**). Činnost v rámci terapie diferenciuje na samostatnou nebo na tu, na níž spolupůsobí více zooterapeutických skupin (**Velemínský et al., 2007**).

V České republice je nejčastější formou zooterapie návštěvní program, při kterém animoterapeutické týmy navštěvují pacienta v určeném speciálním zařízení nebo jeho domácím prostředí (**Bicková, 2020**).

Trvalé držení zvířete pacientem či zařízením poskytujícím zooterapeutickou činnost představuje formu rezidentní. **Freeman (2007)** uvádí, že pro tuto formu animoterapie je nepatřičné používat psy, namísto toho je vhodnější využívat drobné savce.

Forma, při níž je zvíře k zooterapii využíváno bezprostředně v ordinaci psychologa, psychiatra či psychoterapeuta a přispívá k lepší spolupráci mezi pacientem a lékařem se nazývá ambulanti. Mezi další formy zařazujeme výletní a pobytové programy, jednorázové aktivity například v rámci přednášek a neposlední řadě i společensky – osvětové programy (**Velemínský et al., 2007**).

1.2.2 Metody užívané v zooterapii

Animal Assisted Activities (AAA) neboli aktivity za přispění zvířat

Aktivity, jejichž cílem je nenucené prohloubení sociálních dovedností klienta za pomoci kontaktu se zvířetem, které napomáhá zlepšit pacientův životní postoj či přivést ho ke kladnému myšlení (**Galajdová a Galajdová, 2011**). Cílem je

zlepšení životní úrovně, zejména ve sféře zájmových, sportovních a rekreačních aktivit (Nerandžič, 2006).

Přítomnost zvířete odbourává špatné rozpoložení, stres či negaci a zároveň může v klientovi vzbudit pomyšlení na milé zážitky z minulosti a zaujetí v něčem novém. Provoz těchto aktivit nejčastěji probíhá jednorázově či dlouhodobě v určeném zařízení, mezi které velice často spadají domovy pro seniory, diagnostické ústavy či nejrůznější oddělení nemocničních zařízení. Výhodou je, že není povinností tyto aktivity zapisovat do osobních karet klientů a není předem stanovena délka trvání setkání (Galajdová a Galajdová, 2011).

Pro řadu zařízení je též velice důležité, že AAA nemusí vést pouze odborník, k výkonu aktivity není totiž potřebná znalost diagnóz klientů, neboť se specializujeme na obecné cíle. Proto je metoda aktivity za přispění zvířat nejrozšířenější formou mezi dobrovolníky (Tvrdá, 2020).

Animal Assisted Therapy (AAT) neboli terapie za přispění zvířat

Mezi odborníky na tuto terapii je tato metoda méně rozšířená, avšak podobně jako předchozí metoda je poskytována dlouhodobě či pouze jednorázově a naplňuje nejen obecné, ale především terapeutické cíle. Jedná se o záměrný styk klienta se zvířetem, specializovaný na zlepšení jeho tělesného či duševního stavu.

Terapie může být prováděna pouze odborníkem, neboť je velice důležité znát detailně jak diagnózu, tak i anamnézu klienta (Tvrdá, 2020). Tito odborníci musí mít hluboké znalosti o zvířatech, se kterými pracují, včetně jejich chování, fyziologie a psychologie (Nerandžič, 2006). Za pomoci chorobopisu se následně stanoví plán i cíle k rozvinutí tělesných, emočních či sociálních oblastí klienta (Velemínský et al., 2007).

Během terapie dochází k mnoha kladným změnám v několika oblastech, které jsou odborníkem po celý čas záměrně plánované tak, aby za pomoci zvířete došlo u pacienta ke konkrétní odezvě, která je ovšem z jeho strany zcela nevědomá (Tvrdá, 2020). Na rozdíl od programu AAA lze program AAT objektivně hodnotit nebo měřit (Nerandžič, 2006).

Animal Assisted Education (AAE) neboli výuka za přispění zvířat

Vzdělání za přispění zvířat je jednou z metod, kdy jsou zvířata zapojena ve školním prostředí a každý den umožňují ulehčovat výuku (Juříčková et al., 2020).

Plánem nejsou pouze cíle vzdělávací, nýbrž i obecné. V průběhu léčby pacient a zvíře využívá speciálních pomůcek a předmětů a dochází k přímému kontaktu, pozorování či hře se zvířetem (Tvrdá, 2020).

Několika studii bylo podloženo, že výuka za podpory zvířat zvyšuje uklidňující účinky, zlepšuje mezilidské vztahy a má velký vliv na schopnost koncentrace. Konkrétně canisterapie snižuje agresivitu, podrážděnost a zvyšuje empatii (Juříčková et al., 2020).

Animal Assisted Intervention (AAI) čili zvíře nápomocné intervenci

Bicková (2020) definuje tuto intervenci dle IAHAIO (International Association of Human-Animal Interaction Organizations), jako cílenou a se strukturovanými zásahy, přičemž zařazuje zvířata do různých služeb, mezi které se řadí primárně zdravotnictví, vzdělávání a k tomu nápomocné sociální profese. Na druhou stranu Tvrdá (2020) zdůrazňuje, že tato metoda je stále málo rozšířená mezi zooterapeuty, neboť vyžaduje přesnou znalost klientovy anamnézy a diagnózy. Může být poskytována v terénu, krátkodobě i jednorázově.

Významným aspektem této intervence je také použití pomůcek nebo předmětů během terapie, kterými zvíře nebo klient manipuluje. Intervence se zaměřuje na individuální cíle skupin nebo jednotlivce, za účelem dosáhnout co nejvíce kladných terapeutických změn a efektů (Tvrdá, 2020).

Animal Assisted Crisis Response (AACR) čili krizová intervence za přispění zvířat

Poslední metoda animoterapie, se zaměřuje na individuální, skupinové, a především na přesné cíle v konkrétní čas, místě i situaci. Z tohoto důvodu je velice žádoucí znát detailně klientův aktuální stav, diagnózu a též i anamnézu (Tvrdá, 2020).

Využívá týmy vysoce vyškolených a certifikovaných psů a psůvodů, kteří poskytují pohodlí, úlevu od stresu, emoční podporu a intervenční služby pro lidi postižené krizí a katastrofami v náročných, nepředvídatelných prostředích okolo traumatických událostí (Hunt, 2023).

1.2.3 Dělení zooterapie

Ať už léčba probíhá za pomoci velkého či menšího zvířete, typů zooterapie existuje mnoho. Pro animoterapii lze využít širokou škálu zvířat, jelikož jejich léčebné účinky

nejdou omezeny druhem. Každé zvíře může být v léčebném procesu užitečné, ať už se jedná o mentální nebo jiné zdravotní postižení (**Bicková, 2020**).

Nicméně **Velemínský et al., (2007)** udává, že terapie prováděné prostřednictvím dravců, hmyzu či lam jsou již o něco méně známé a oblíbené.

1.3 Canisterapie

1.3.1 Canisterapie v historii

Terapie s domácími zvířaty, známá také jako zooterapie, vychází z historických zkušeností trvajících staletími. První systematické využití psů v léčebných zařízeních ve Franské říši je doloženo již v 8. století našeho letopočtu. Jedním z nejznámějších příkladů je použití záchranných psů v klášteře sv. Bernarda ve Švýcarsku nebo nasazení psů k léčbě duševně nemocných v anglickém Yorku v 18. století.

V USA bylo léčebné využití psů zdokumentováno v roce 1942 při rehabilitaci válečných veteránů. V 60. letech 20. století americký psychiatr Boris Levinson publikoval své zkušenosti s touto terapií u svých pacientů. V roce 1982 pak stanovil principy a metodiku canisterapie.

V České republice začala canisterapie být využívána jen ojediněle na začátku 90. let minulého století v Brně nebo koncem 80. let v Psychiatrické léčebně v Bohnicích v Praze. Postupně vznikla občanská a zájmová sdružení, a vrcholem tohoto procesu bylo založení České canisterapeutické asociace v roce 2003 (**Nerandžič, 2006**).

V roce 1993 Jiřina Lacinová poprvé použila termín canisterapie. Byla též průkopnicí a propagátorkou v oblasti canisterapie ve sdružení Filia (**Velemínský et al., 2007**). Termín "canisterapie" je odvozen z latinských slov "canis" – pes a "terapie" – léčení, laicky se tento termín též označuje jako "léčba psí láskou" (**Adámková, 2021**). Původně byl tento termín určen pouze pro domácí použití, ale postupně se rozšířil jak v České republice, tak i za jejími hranicemi (**Velemínský et al., 2007**).

1.3.2 Cíle canisterapie

Na rozdíl například od hipoterapie klade canisterapie důraz zejména na řešení psychologických, emocionálních a sociálních problémů. Fyzické zdraví člověka je zde druhotné a zahrnuje spíše motivaci k rehabilitaci a posílení imunity prostřednictvím psychického působení. Canisterapie se často využívá jako podpůrná

psychoterapeutická metoda při situacích, kdy jiné terapeutické přístupy selhávají nebo nejsou vhodné.

Konkrétně se uplatňuje při:

- Navazování komunikace s pacienty vykazující komunikační bariéru.
- Práci s emočně nestabilními a citově deprivovanými dětmi.
- Podpoře autistických dětí.
- Pomoci mentálně postiženým osobám.
- Zlepšování situace smyslově postižených jedinců.
- Řešení psychiatrických diagnóz jako úzkosti, deprese nebo fobie.
- Logopedické a rehabilitační praxi, kde funguje jako motivační nástroj.
- Socioterapii a psychoterapii tělesně postižených nebo handicapovaných osob.
- Pomoci nemocným dětem, zejména těm s dlouhodobými zdravotními problémy (neurologickými, onkologickými, po úrazech) nebo s krátkodobými obtížemi při adaptaci na pobyt v nemocnici, strachem z operace nebo vyšetření či špatnou spoluprací se zdravotnickým personálem
- Součástí komplexní terapie v geriatrii, například při demenci, Alzheimerově chorobě, Parkinsonově chorobě, depresi nebo při ztrátě motivace k životu.

(Galajdová, 1999)

1.3.3 Nejvyužívanější techniky v canisterapii

Pozitivní účinky canisterapie na pacienta jsou možné zejména díky tomu, že pes má vyšší tělesnou teplotu než člověk, a také díky pravidelným pohybům psího těla při dýchání (Adámková, 2021).

Canisterapie má prokazatelně příznivé účinky v mnoha oblastech, především:

- Emočních (prostřednictvím hlazení, mazlení a komunikace s psem)
- Kognitivních (cílenou hrou, podporou koncentrace a tréninkem paměti)
- Motorických (házením míčků, podpora jemné i hrubé motoriky)
- Při relaxaci (přispívá k duševní rovnováze a má pozitivní vliv na psychiku)

Nevyužívanější technikou je metoda polohování. Polohování je založeno na principu intenzivní fyzické interakce mezi klientem a psem, často využíváno u osob s těžkým postižením. Zaměřuje se na prohřátí klientova těla a po jeho prohřátí na následné pohyby, které směřují k protahování a uvolňování spasmů (Hanák, 2011). Pes má přibližně o dva stupně vyšší teplotu těla než člověk, proto příjemným způsobem umožňuje prohřátí svalů (Svobodová, 2011).

Klient leží na měkké podložce ve spojení s psem, který je klíčovým prvkem terapie. Důvěra mezi klientem a psem je zásadní, protože jakékoli napětí brání účinnosti procedury. Polohování trvá 15-20 minut (**Zouharová a Benešová, 2007**).

Vedeným pohybem ruky provádíme hlazení psa a nebráníme ani olizování klienta psem. Olizováním jak obličeje, tak ostatních částí těla dochází k potřebnému uvolňování svalstva (**Hanák, 2011**).

Klienti často vstupují do polohy podle vlastního uvážení nebo jsou do ní jemně usměrněni terapeutem. Polohování má široký účinek na klienty, zahrnuje uvolnění, zklidnění, a přispívá ke zlepšení různých fyzických i emocionálních stavů (**Zouharová a Benešová, 2007**).

Technika olizování může být součástí terapie, pokud pacient souhlasí a nepocítuje nepříjemnost. Při této technice pes olizuje končetiny, což pomáhá uvolnit svalové napětí a zvyšuje citlivost kůže. Tato metoda se také využívá u handicapovaných klientů s potížemi jako je porucha polykání či svalová ochablost. K stimulaci ústní oblasti se používají psí pamlsky nebo mazací sýr, přičemž pes olizuje tváře, nos, ústa a bradu dítěte. Rodiče či zodpovědné osoby musí dát souhlas k použití této techniky, aby byla zachována bezpečnost psa a dítěte (**Velemínský et al., 2007**).

1.4 Přístupy a metody uplatňované při výchově a výcviku psů

Pes má výrazně vyšší schopnost učit se než vlk, což znamená, že dokáže přizpůsobit své chování zrozeného instinktu podle nově získaných zkušeností – jinými slovy, pes má schopnost změnit své chování na základě toho, co se naučí (**Bradáč, 2015**). Jedním z hlavních důvodů, proč majitelé často nerozumí svým psům, je sklon přiřazovat jim lidské vlastnosti, emoce a způsob myšlení (**Laco, 2024**).

1.4.1 Neasociativní učení

Jedná se o učení, které zahrnuje situace, kdy si pes nespojuje jeden podnět s druhým. Patří sem vtiskování, habituace a senzitivace (**Laco, 2024**).

Vtiskávání neboli imprinting

Jedná se o proces spojený s omezeným časovým obdobím během určité fáze vývoje jedince, který vede k dlouhodobým a obvykle trvalým a nezvratným změnám v chování (**Laco, 2024**). U psů k vtištění dochází velmi brzy v jejich životě, obvykle

mezi 3. a 7. týdnem od narození. Pro vytvoření kontaktu mezi psem a člověkem má toto období zásadní význam (**Abrantes, 2007**). **Šebková (2023)**, říká, že pokud štěňata neprojdou vtištěním na člověka během prvních sedmi týdnů života, nikdy ho nebudou považovat za sociálního partnera.

Poté můžeme psa sice domestikovat (stejně jako divoké zvíře), ale nikdy nedosáhneme tak pevné sociální vazby, která je typická pro správný vztah mezi psem a jeho pánem (**Šebková, 2023**).

Habituaace

Habituaace je základním typem učení, kterým se rozumí proces, při kterém se jedinec učí, aby konkrétní podnět byl ignorován. Dochází tedy k postupnému útlumu vnímavosti na opakování stejného podnětu, ale neovlivňuje reakci na odlišné podněty (**www2, 2024**). Jedním příkladem může být situace, kdy je psovi nasazen obojek, který ho na začátku obtěžuje, ale postupem času na něj přestane reagovat. S každým dalším nasazením obojku pes reaguje stále méně, dokud nakonec nasazení obojku nevyvolá téměř žádnou reakci.

Habituaace má své výhody, zejména jednoduché použití a časté opakování během dne (**Zlocha, 2020**). Pes si na podnět zvykne, pokud je mu podnět často vystavován, díky tomu přestane mít tento podnět pro jeho mozek velký význam (**Laco, 2024**). Při socializaci platí tzv. pákový efekt, což znamená, že pokud potřebuji ve štěněčím věku hodiny na socializaci konkrétního podnětu, u dospělého psa bych na to mohl potřebovat týdny (**Bradáč, 2015**).

Na druhou stranu má i své nevýhody. Často probíhá pomalu a není účinná při silných nebo nepříjemných podnětech. Například pokud obojek psa škrtí, reakce na tento podnět se zesílí, což se nazývá senzitivace. (**Zlocha, 2020**).

Senzitivace

Senzitivace je opakem habituaace. Opakovaný podnět způsobuje zvýšenou reakci a citlivost živočicha na daný podnět (**Žák a Voslářová, 2015**). Jedním z příkladů, kdy chceme, aby pes byl citlivý na určitý podnět, je povel při výcviku. Cílem je, aby se daný povel později stal automatickou reakcí a fungoval nezávisle na okolních podmínkách (**Laco, 2024**).

1.4.2 Asociativní učení

Tento typ učení je založen na principu, při kterém si pes zapamatuje vztah jednoho podnětu k a druhému. Řadí se sem klasické a operantní podmiňování (**Laco, 2024**).

Metoda klasického podmiňování

Jde o typ učení, kde se formuje učení díky spojení mezi dvěma podněty, z nichž jeden získává tímto spojením nový význam (**Laco, 2024**). Tento typ učení je charakterizován tím, že spojení neutrálního podnětu s odměnou vyvolá spouštění určitého chování (**Veselovský, 2005**).

Tato teorie, vypracovaná ruským psychologem a lékařem I. P. Pavlovem, se zabývá vztahem mezi podmíněným (naučeným) a nepodmíněným (vrozeným) reflexem a podnětem. Například před podáním jídla psu (nepodmíněný podnět) zazvoníme na zvonek, což budeme opakovat při každém krmení. Zvuk zvonku (podmíněný podnět) se postupně stává spojeným s jídlem (nepodmíněným podnětem). Tím se zvuk zvonku stává podmíněným podnětem. Po čase vyvolá zvuk zvonku u psa slinění, což je již podmíněný reflex, tedy naučená reakce. Pro spojení mezi podněty je nezbytné, aby nový podnět, který chceme naučit, byl prezentován jako první a téměř okamžitě následoval podnět, jehož význam má být novým podnětem převzat (**Laco, 2024**).

Metoda operativního podmiňování

B. F. Skinner, americký psycholog, popsal metodu operantního podmiňování jako typ asociativního učení, při kterém se chování spojuje s jeho důsledkem. Díky důsledku daného chování může být toto jednání posíleno (zvyšuje se jeho četnost) nebo trestáno (četnost chování se snižuje) (**Laco, 2024**).

Tato forma učení funguje tedy pouze na základě důsledků. Každé chování psa, má nějakou následnou reakci (**Anonym 2, 2019**). Nicméně je důležité si uvědomit, že když se chceme spojit chování s důsledkem, musí daný důsledek následovat téměř okamžitě po chování, ideálně do 5 sekund. Pokud se snažíme zvýšit nebo snížit četnost určitého chování, musíme reagovat již do 3 sekund po chování. Na druhou stranu, pokud není cílem spojit chování s důsledkem, je třeba udržet delší časovou pauzu (**Laco, 2024**).

Operativní podmiňování lze rozdělit na 4 důsledky chování. **Pryor (2011)** uvádí, že za pomoci *pozitivního posílení* se snažíme zvýšit pravděpodobnost

opakování určitého chování tím, že bezprostředně po jeho provedení poskytneme zvířeti něco, co ho motivuje nebo co má rádo, například pamlsky nebo hračku. *Pozitivní trest* je situace, kdy dojde ke snížení četnosti výskytu určitého chování tím, že je k tomuto chování přidána nějaká nepříjemná podmínka (Laco, 2024). Jedním z příkladů pozitivního trestu může být použití fyzického násilí k ukončení nechtěného chování, které právě probíhá (Killion, 2012).

Negativní posílení je důsledek chování, kdy dojde ke zvýšení výskytu chování tím, že se z daného chování něco odebere. Například, když jeden pes táhne za druhým psem, jakmile se k němu přiblíží a dosáhne ho, tlak na krku psa se zmírní nebo zmizí. Tahání se stane častějším, protože po úspěšném tahu následovalo uvolnění tlaku na krku psa. Posledním důsledkem je *negativní trest*, při kterém dochází ke snížení výskytu chování prostřednictvím odebrání něčeho z daného chování. Například když pes štěkáním vynucuje akci od psovoda, ale psovod naopak přeruší veškerou interakci (Laco, 2024).

1.5 Typy temperamentu a charakteru psů

Temperament je definován jako míra citlivosti a reaktivity nervové soustavy vůči stimulaci a inhibici (Poborská et al., 2019). Na začátku 20. století se I. P. Pavlov, nositel Nobelovy ceny, začal zabývat výzkumem zaměřeným na identifikaci základních typů temperamentu psů (Jones a Gosling, 2005). Domníval se, že různé vlastnosti temperamentu nebo typy nervových systémů mohou ovlivňovat mentální schopnosti jedince (Bray et al., 2017). Při experimentech se psy zpozoroval rozdílný reakční vzorec na stejné podněty. Na základě těchto poznatků začal kategorizovat zvířata do dvou skupin: dobrý (čilý) a špatný (ospalý). Dnes již častěji označováno jako temperament živý a klidný. Postupem času se rozvinul systém, který rozlišuje povahy do čtyř základních typů (Taufers, 2023).

Důležitost posouzení temperamentu budoucích vodících a asistenčních psů spočívá v několika důvodech. Především znalost temperamentu psa umožňuje trenérovi odhadnout, jak spolehlivě pes bude fungovat v potenciálně stresujících situacích, se kterými se pravděpodobně jako psi asistenční a vodící setkají. Ne zřídka jsou vystaveni stresovým podmínkám, ve kterých může dojít k odchylkám od trénovaného chování a pes se může vrátit k chování diktovaného jeho temperamentem. Trenéři též musí mezi sebou konzultovat temperament psa,

aby vybrali nejvhodnějšího vycvičeného psa pro každého klienta. Je velice důležité, aby člověk a pes byli fyzicky i povahově kompatibilní tak, aby společně vytvořili bezpečně fungující "jednotku" (Murphy, 1998).

1.5.1 Klidný temperament

U těchto zvířat jsou procesy podráždění a útlumu vyvážené, ale probíhají pomaleji. Reflexy a reakce mají zpomalený průběh a vznikají postupně, zato trvají déle. Tyto zvířata jsou snadno náchylná k útlumu (Poborská et al., 2019).

Flegmatik

Flegmatik je pes s téměř nevyvolatelnou reakcí, kde útlumové procesy výrazně převládají nad procesy podráždění (Skoupý, 2014). Vystupuje klidněji ve všech situacích, učí se pomaleji, a při cvičení poslušnosti vykonává cviky zvolna a s opatrností. Celkově jsou reakce psa hodnoceny jako zpožděné. Během procházek obvykle kráčí pomalu a při práci si udržuje pouze mírný tah. Při práci u vozíku nemá nutkání jít dopředu, drží se na úrovni vozíku či mírně za ním. Není vhodný pro člověka, který pravidelně absolvuje delší procházky nebo pro aktivního jedince, který se chce věnovat kynologickým sportům (www3, 2022). Ideálně se hodí pro lidi s klidným a pohodlným životním stylem, jelikož sám nepotřebuje moc pohybu ani práce (Važanová, 2024).

1.5.2 Živý temperament

Zvíře má vyváženou reakci na podněty, kde podráždění a útlum jsou v harmonii. Reflexy se rychle formují a jsou trvalé, což svědčí o učenlivosti a přizpůsobivosti. Podmíněné reflexy se snadno utvářejí, avšak mohou se překrývat. Samci mají tendenci být projevem energičtější, agresivnější a bojácnější (Poborská et al., 2019).

Sangvinik

Charakter sangvinika je jakýmsi pomyslným ideálem, jelikož se jedná o nevhodnější typ na výcvik (Skoupý, 2014). Tento pes se rychle učí a je velmi tvárný, což ho činí vhodným pro různé typy výcviku a aktivit (Važanová, 2024). Má větší sílu, při odbočování a vyhledávání je cítit pevnější tah na vodítku. Při práci s vozíkem tyto psi zvládají rychlejší tempo bez problémů. Jsou také rychlejší při cvičení poslušnosti

a reagují na povely během několika vteřin (**www3, 2022**). Sangvinik je psychicky odolný a snadno se přizpůsobuje novým prostředím a změnám (**Važanová, 2024**).

Je ideální pro člověka, který rád chodí na delší procházky, ale také potřebuje, aby pes zůstal klidný po několik hodin, například v zaměstnání (**www3, 2022**). Dle **Važanové (2024)** ocení nejvíce majitele sebejistého, který má jasnou vizi a dokáže psovi zprostředkovat zajímavý a aktivní styl života.

1.5.3 Nervózní temperament

U zvířete s tímto temperamentem, výrazně převažuje proces podráždění (**Skoupý, 2014**). Je nervózní, rychle reagující a velmi citlivý na veškeré podněty. Proces útlumu často bývá problematický. Za vyšší zátěže jsou zvířata obtížněji ovladatelná a mohou trpět neurózami (**Poborská et al., 2019**).

Cholerik

Je rozdíl mezi silným nebo slabým typem. Silný cholerik je pes, který má výrazně převažující proces podráždění. Reaguje aktivně a obranně i na slabé podněty. Naopak slabý cholerik reaguje na nadbytek podráždění pasivně, často útekem (**Skoupý, 2014**). Je extrémně vytrvalý, pracuje s vysokým nasazením a nebojí se žádné překážky (**Važanová, 2024**). Tento pes chodí s větším tahem a okamžitě reaguje na veškeré povely, psovod by měl z tohoto důvodu povel vyslovit až ve chvíli, kdy si je zhruba jistý cílem

. Tento pes je skvělý pro velmi aktivního člověka, který každý den stráví velkou část dne chůzí. Ideální pro lidi, kteří spěchají a chtějí, aby pes nepředstavoval omezení v jejich tempu. Pes potřebuje být vytižen i mimo jeho práci, třeba běháním vedle kola nebo aportováním míčku (**www3, 2022**). Nesnášejí nečinnost. Pokud mají nedůsledného psovoda nebo jsou špatně cvičeni, mohou projevovat sklony k agresi (**Važanová, 2024**).

1.5.4 Apatický temperament

Jedná se o extrém klidného temperamentu s velmi slabými procesy podráždění a útlumu, což vede k převládajícímu útlumu a pomalé reakci. Reflexy se vyvíjejí pomalu, pes je pomalý, málo učenlivý, obtížně ovladatelný a má nízkou míru přizpůsobivosti (**Poborská et al., 2019**).

Melancholik

Psa melancholika nelze označit jako nedráždivého. Naopak, jeho nervová soustava je tak vnímavá k vnějším podnětům, že se automaticky brání proti dalšímu nárůstu podráždění útlumem (Skoupý, 2014). Melancholik se rád učí, ale není tak rychlý jako sangvinik. Jsou velice citliví, kteří potřebují oporu ve svém majiteli a stabilním prostředí. Preferují malý, známý okruh lidí a psů, kde vědí, co mohou očekávat. Nesnáší změny, novinky nebo náhlá narušení svého režimu či prostoru. Tito psi nejlépe spolupracují s introverty, kteří mají vyrovnanou povahu, nemají sportovní ambice a preferují stereotypní a pohodový životní styl (Važanová, 2024).

1.6 Diferenciace psů dle konkrétního využití

V oblasti péče o osoby se zdravotním postižením se využívá různá terminologie a různé pojmy pro speciálně vycvičené psy, a to jak doma, tak v zahraničí (Pragerová a Sirotková, 2020).

Samotný výraz "asistenční pes" je obecným termínem, který zahrnuje širokou škálu typů asistenčních psů, přičemž každý má svůj specifický výcvik a účel (Bremhorst et al., 2018). Podle mezinárodní organizace Assistance Dogs International Inc. (ADI) lze rozlišovat tři hlavní typy asistenčních psů: vodícího psa (guide dog), signálního psa (hearing dog) a servisního psa (service dog) (Galetová, 2008).

Asistenční psi mají hlavní přínosy v tom, že pomáhají snižovat negativní dopady zdravotního stavu jednotlivce v různých oblastech. To zahrnuje zjednodušení každodenních činností, zvýšení bezpečnosti, podporu pozitivní sociální interakce a zlepšení psychické pohody (Sachs – Ericsson et al., 2002).

1.6.1 Vodící psi

Celkově lze konstatovat, že vodící psi představují klíčovou kompenzační pomůcku pro jednotlivce s různými stupni zrakového postižení (Grace, 2020). Vodící psi jsou sice v úředním jazyce kompenzační pomůckou, pro své majitele jsou však životním partnerem. Jsou jejich očima, jejich strážcem i přítelem. (Zvonková, 2022).

Nejdůležitějším úkolem vodícího psa je dovést zrakově postiženou osobu co nejrychleji a bezpečně na místo určení a poskytnout jí především jistější orientaci v prostoru. Z tohoto důvodu jsou vodící psi často trénováni přímo v okolí bydliště

klienta, aby následně bezpečně ovládali důležité trasy k místům, jako jsou nemocnice, úřady a další klíčová místa (**Diatka, 2012**).

Při výcviku jsou kladeny vysoké nároky, jelikož vodící pes pro nevidomé obvykle musí zvládnout více než 50 různých povelů (**www3, 2022**). Musí být schopen provádět tzv. vyhledávací povel, které zahrnují nelezení konkrétních objektů dle potřeb klienta – dveří, laviček, eskalátorů, výtahů (**Kavalírová, 2017**). Stejně tak musí umět označit a vyvarovat se různorodým překážkám jako jsou obrubníky, výmoly, schody a jiné statické překážky (**www4, 2024**). Obrazně lze konstatovat, že pes se učí vnímat svět lidskýma očima (**Jurnečková, 2008**).

Mnoho lidí se stále domnívá, že vodící pes může plně nahradit schopnost samostatného pohybu, či orientaci v neznámém prostředí (**Kavalírová, 2017**). Ovšem jak konstatuje **Bubeníčková et al. (2012)**, „Pes je dobrým pomocníkem, ale není náhradou hole“. Proto jsou psovodi školeni, jak navigovat vodícího psa, ještě před tím, než ho skutečně získají (**Grace, 2020**).

Speciální postroje s pevnými držadly, jsou nezbytnou výbavou vodícího psa. Umožňují psovodům efektivní zpětnou vazbu od pohybů těla psa. V situaci, která je pro psovoda nebezpečná, pes pohybem těla povel odmítne. Tuto dovednost nazýváme „inteligentní neposlušností“ (**Grace, 2020**). Svého pána tedy musí na slovo poslechnout, ale mnohdy záleží na psovi, aby sám zvážil konkrétní situaci a řešil je náležitým způsobem (**Frančeová a Hutařová, 2005**).

V České republice je vodící pes uznanou kompenzační pomůckou, a proto jsou poskytovány finanční příspěvky od zdravotních pojišťoven. Paradoxem je, že samotný výcvik je financován organizacemi, specializujícími se na tento typ podpory, jelikož stát neposkytuje žádné finanční prostředky pro tento účel (**Diatka, 2012**).

Výcvik vodícího psa je náročný a finančně nákladný, ale výsledný prospěch pro majitele je nepostradatelný (**www4, 2024**). Přináší svému pánovi zvýšený pocit nezávislosti a svobody, eliminuje pocit osamělosti a zároveň snižuje úroveň stresu (**Galajdová a Galajdová, 2011**).

1.6.2 Asistenční a terapeutičtí psi

Asistenční psi poskytují pomoc jednotlivcům s různými typy zdravotního postižení, znevýhodnění či poruchami (**Marcato et al., 2022**). Například může jít o psa balančního – specializovaného na udržování rovnováhy u osob s motorickými

obtížemi nebo psa, který poskytuje pocit bezpečí a jistoty lidem s psychickými problémy nebo sociálními fobiemi (**Tichá a Tvrdá, 2007**).

Asistence psů pro osoby s tělesným postižením začala být systematicky prováděna v sedmdesátých letech 20. století, s prvními záznamy o tomto druhu výcviku pocházejícími z USA. V České republice některé neziskové organizace začaly s výcvikem asistenčních psů až po roce 2000. Na rozdíl od psů vodicích, jsou psi asistenční trénováni podle individuálních potřeb klienta s tělesným postižením, jelikož rozpětí tohoto postižení je velmi široké a každý klient má své specifické potřeby.

Asistenční pes má za úkol asistovat svému majiteli při každodenních činnostech. To zahrnuje pomoc při manipulaci s vozíkem (zabrzdnění, tahání), při přesunu do a z vozíku, a také při svlékání a manipulaci s prádlem či světelnými spínači. Mimo domov pomáhá tělesně postiženému například při nákupu, vybírání zboží z regálu nebo při podávání a držení předmětů (**Kavalírová, 2017**). Z hlediska rehabilitace, je klíčové, aby pes nevykonával činnosti, které klient zvládá sám. Proto je žádoucí stále úzká spolupráce mezi cvičitelem psa a klientem (**Tichá a Tvrdá, 2007**). Na rozdíl od vodicích psů není asistenční pes oficiálně uznán jako kompenzační pomůcka, a proto na něj není od státu poskytována žádná finanční podpora (**Sequensová, 2016**). Je financován pouze prostřednictvím sponzorských darů, prostředků výcvikové organizace, veřejných sbírek nebo se na této částce podílí sami potenciální držitelé (**Galetová, 2008**). Výhody práce s asistenčním psem se daly nejlépe shrnout jako celkové zvýšení nezávislosti majitele (**Audrestch et al., 2015**).

1.6.3 Signální psi pro osoby se sluchovým postižením

Signální psi pro osoby s postižením sluchu mají za úkol nahradit sluchové smysly a signalizovat důležité zvuky v okolí (**Velemínský et al., 2007**). Mohou to být zvuky jako zvonění telefonu či zvonku, textová zpráva, klepání na dveře, nebo dokonce zvuky přetékaající vody, vypnutí mikrovlnné trouby nebo pláč dítěte (**www5, 2018**).

Signální pes je speciálně vycvičen k identifikaci a signalizaci důležitých zvuků dle potřeb klienta, a to prostřednictvím předem stanovených signálů (**Grace, 2020**). Tito psi mohou pomoci osobám se sluchovým postižením v každodenních situacích, kdy by jinak mohly čelit potížím způsobeným nedostatečným vnímáním zvuků, jako je například nebezpečí na silnici nebo běžné události v domácnosti (**Galetová, 2008**).

Takto vyškolení psi dokážou svým majitelům poskytnout důležitý pocit bezpečí a nezávislosti v každodenním životě (**Frančeová a Hutařová, 2005**).

1.6.4 Detekční psi

Psi mají schopnost pomocí svého čichu rozpoznat u člověka určité příznaky nemoci nebo psychosomatických stavů dříve, než se tyto stavy projeví klinicky, nebo než je možné tyto problémy diagnostikovat. Tyto příznaky je pes pomocí čenichu schopen rozpoznat díky změně tělesného pachu, které je zapříčiněno náhlým uvolňováním specifických chemických látek v těle člověka (**Pragerová a Sirotková, 2020**). Tato technika je v zahraničí známá pod názvem Applied Animal Behaviour Science (AABC). Prakticky jde o dva základní přístupy k využití a tréninku psů (**Velemínský et al., 2007**).

První kategorií jsou psi, kteří jsou speciálně vycvičeni k detekci přítomnosti různých onemocnění (např. onkologických). Výsledky jsou zajímavé a odpovídají skutečnosti, avšak kvůli omezenému počtu vyšetřených osob a vhodných citlivých psů nejsou zatím statisticky signifikantní (**Nerandžič, 2006**). V rámci České republiky probíhal trénink této skupiny psů v období pandemie, ti měli být po dokončení výcviku nasazeni do terénu, k vyhledávání lidí pozitivních na covid-19 (**Kindernayová, 2020**). Avšak uplatnění těchto psů, vycvičených k detekci konkrétních onemocnění je stále ve fázi výzkumu (**Velemínský et al., 2007**).

Druhý typ detekčního psa, označovaného též jako signální, je speciálně vycvičen k varování před nástupem samotného záchvatu (**Velemínský et al., 2007**). Mezi záchvatová onemocnění patří epilepsie, diabetes a různá kardiologická onemocnění (**Pragerová a Sirotková, 2020**). Konkrétně u diabetiků dokáže zavčas signalizovat jakékoli změny hladiny cukru v krvi, ať už jde o pokles nebo zvýšení. Na tyto změny reaguje prokazatelně rychleji než senzor, což umožňuje klientovi včas upravit svou hladinu glykémie (**Schossmeierová, 2019**). Ovšem důležitou roli hraje také to, jak prudká tato změna je (**Leciánová, 2022**). Během probíhajícího záchvatu, poskytne pes těmto lidem nutnou pomoc, dokáže zavolat pomoc druhé osoby, přinést léky, telefon, přikrýt dekou nebo otevřít dveře lékaři na základě signálu (**Pragerová a Sirotková, 2020**). Taktéž dokáže člověka zastavit, aby nevycházel na ulici nebo nevyšel na vyvýšená místa, z důvodu, aby ho chránil před možným zraněním (**Galajdová a Galajdová, 2011**). Detekční psi jsou cvičeni tak, že v případě záchvatu ťukají čumákem do klienta. Současně v interiéru přebíhají k vypínači, který může být

připojen buď k domácímu alarmu nebo k mobilnímu telefonu, který zavolá pomoc (Schossmeierová, 2019). Pouhá přítomnost vycvičeného psa má schopnost snížit stresovou zátěž, což může vést ke snížení počtu a závažnosti záchvatů (Pragerová a Sirotková, 2020).

1.7 Výběr vhodného jedince a plemena využívaná ve výcviku

Při uvažování o pořízení vodícího nebo asistenčního psa by si člověk měl dopředu promyslet, jakého pejska si představuje a co od něj očekává. Prioritou při výběru budoucího čtyřnohého pomocníka by měla být hlavně vhodná povaha, nikoliv pouze exteriér a barva psa (www3, 2022). Pro práci jsou klíčové faktory jako tempo chůze a temperament budoucího majitele, zdravotní stav a vitalita psa, a také jeho velikost – to proto, aby majitel měl silovou převahu v krizových situacích (Kavalírová, 2017).

Existují jisté distinkce mezi jednotlivými plemeny, které určují příhodnost pro konkrétní práci, a proto jsou některé rasy pro danou činnost více vyhovující než ostatní (Ennik et al., 2006).

Například plemena jako jsou border kolie a němečtí ovčáci, jsou velmi energická, zatímco jiná, jako jsou retrívři, jsou více variabilní a lépe se přizpůsobí potřebám nevidomých (Kavalírová, 2017).

V současné době je enormní diverzita plemen psů, přičemž Mezinárodní kynologická federace (FCI) registruje celkem 356 plemen psů. FCI klasifikuje plemena do různých kategorií, přičemž skupina č. VIII, kde nalezneme retrívry, slídiče a vodní psy, je často považována za nejvhodnější a je mnohdy preferována při samotném speciálním výcviku psů (www6, 2023).

Podle Ennik et al. (2006) se zařízení pro trénink psů zpravidla specializují na omezený výběr plemen. “Osvědčená plemena pro tuto práci zahrnují border kolie, labradorské a zlaté retrívry, a jejich křížence s královským pudlem.“ (www3, 2022).

V neposlední řadě se naleznou i tací cvičitelé, kteří pracují s německými ovčáky (Ennik et al., 2006). Nicméně, jak udává Soukupová (2006), v současnosti se již ovčácká plemena netrénují do té míry, jako kdysi.

Především by měli být vybírání tací psi, kteří projevují výraznou náklonnost k člověku, ochotu k práci a mají vyrovnanou a neagresivní povahu (www3, 2022).

1.7.1 Retrívři

Retrívři jsou dnes jedněmi z nejoblíbenějších a nejpočetnějších plemen psů u nás, a jsou považováni za pevnou součást naší kynologické scény (Smrčková, 2009). Jejich společný původ sahá k novofundlandským psům a labradorům (Räber, 1995). Původně byli vyšlechtěni na pomoc lovcům při hledání a přinášení ptáků či jiné zvěře, aniž by ji poškodili. Tato schopnost excelentně přinášet zvěř se stala klíčovým faktorem pro jejich rozšíření po celém světě (Paddock, 2023).

Nicméně nejde jen o jejich lovecké schopnosti. To, co je opravdu charakterizuje, je jejich mimořádný vztah k lidem. Věří v základní dobrotu člověka a tuto víru odrážejí ve svém chování. Jejich touha zalíbit se svému pánovi je hluboce zakořeněna a projevuje se ve všech aspektech jejich života (Anonym 1, 2005).

V současnosti jsou retrívři často využíváni jako asistenční psi pro nevidomé, neslyšící či jinak postižené osoby, což ukazuje jejich výjimečnou inteligenci a schopnost přizpůsobit se různým potřebám lidí (Henry a Catta, 2008).

Zlatý retrívr

Zlatý retrívr má svůj původ ve skotské vysočině, kde byl koncem 19. století vyšlechtěn k práci při lovu vodního ptactva (Paddock, 2023). Toto plemeno je známé zejména díky své krásné srsti a skvělé povaze (Zöhrer, 2018). Je klidný, trpělivý a vždy pozorný, přičemž nikdy nenudí své okolí. Je rovněž inteligentní a snadno se učí novým věcem (Krämer, 1996). Co se naučil, to si pamatuje po celý život (Verhoef – Verhallen, 2010). Ve srovnání s labradorem je zlatý retrívr obecně ještě klidnější a méně náročný na výchovu. (Smrčková, 2009)

Pes má vyvážené proporce a masivní stavbu těla. Krk je suchý a svalnatý s přiměřenou délkou. Hřbet je rovný, krátká bedra jsou silně osvalená, žebra jsou hluboká a dobře klenutá. Lebka je široká, ale ne příliš hrubá. Stop i týlní hrbol jsou zřetelně viditelné. (Verhoef – Verhallen, 2010) Kohoutková výška u psů se pohybuje mezi 56 a 61 cm, u fen mezi 51 a 56 cm (Taylor, 2008). Uši jsou středně velké a nasazené přibližně v úrovni očí, které jsou zbarvené tmavě hnědě. (Císařovský, 1995)

Srst je středně dlouhá, hladká nebo mírně zvlněná, s hustou podsadou, která odpuzuje vodu. Na nohách a ocasu má dlouhé praporece. Barva srsti může být dle standartu jakéhokoliv odstínu zlaté nebo krémové, ale nikdy nesmí být červená

nebo mahagonová (Zöhrer, 2018). Je vyrovnaný a dobromyslný, agresivita je mu zcela cizí. Citlivě vnímá slova i náladu svého pána a nerad zůstává sám (Verhoef – Verhallen, 2010). Mezi retrívry je jako vodící pes nejvíce ceněný právě díky své mírnosti, poddajnosti a nenáročnosti, včetně konfliktů s jinými psy (Smrčková, 2009). Díky své přirozené ovladatelnosti jsou ideální pro začátečníky (Anonym 1, 2005).

Labradorský retrívř

Toto plemeno spojuje mnoho pozitivních vlastností, je vynikajícím loveckým psem a ideálním společníkem pro rodinný život (Taylor, 1998). Labradorský retrívř je pes středního vzrůstu s mohutnou stavbou těla, širokou a hlubokou hrudí a krátkou, ale silnou bederní partií (Anonym 3, 2005). Kohoutková výška dosahuje od 54 cm do 57 cm. Barva srsti se obvykle vyskytuje v černé, žluté nebo čokoládově hnědé variantě. Malé bílé skvrny jsou přípustné pouze na hrudi (Duke, 2001).

Podle standardu plemene je ideální povaha labradora laskavá, otevřená, snadno ovladatelná, s touhou potěšit. Existují názory, že temperament labradorů může být často negativně ovlivněn, avšak nejsou žádné vědecké důkazy, které by tuto domněnku potvrdily (Giorgio, 2021). Je proto důležité labradorského retrívra adekvátně zaměstnávat a stimulovat. Nedostatek aktivit a podnětů může vést k neposlušnosti, neklidu, letargii a v některých případech i k agresivnímu chování (Anonym 3, 2005).

Labradorský retrívř je schopen se velmi rychle adaptovat na nového majitele a je mimořádně přizpůsobivý novým situacím. Téměř okamžitě po seznámení s novým pánem je schopný se s ním spolupracovat a plnit jeho pokyny, ovšem není to pes, který je fixován pouze na jednoho majitele (www7, 2022).

Flat – coated retriever

Od doby, kdy byl ve Velké Británii v 19. století zahájen chov, zůstává plemeno flat coated retrívř, také známé jako hladkosrstý retrívř, v podstatě neměnné (Krämer, 1996). Verhoef – Verhallen (2010) a Bundy (2024) se shodují, že podobně jako ostatní retrívři, i flat-coated retrívři byli původně šlechtěni pro lov.

Tělo je delší než jeho výška v kohoutku, která je žádoucí u fen mezi 55–58 cm a u psů od 58 do 61 cm. Má krátká bedra s čtvercovým formátem. Hrud' je hluboká a zároveň poměrně široká. Hlava je dlouhá a elegantně tvarovaná, s plochou, středně

širokou lebkou a mírně vyjádřeným stopem. Uši jsou malé, visící a těsně přiléhají k hlavě. Oči jsou střední velikosti a musí být rovně umístěny. Kulaté nebo vypouklé oči jsou nežádoucí (**Verhoef – Verhallen, 2010**).

Flat coated retrívři jsou unikátní mezi retrívry díky své jemné a hladké srsti, která se však liší od rovné srsti labradora. Namísto toho mají jemné vlny srsti převážně u nohou a ochmýřený ocas podobný zlatému retrívrovi. Vyskytuje se v čistě černém nebo játrově hnědém zbarvení srsti, což jsou jediné přijatelné barvy podle standardu plemene. (**Bundy, 2024**).

Temperament flat coated retrívra je mimořádně přátelský, afektovaný a radostný (**Císařovský, 2008**). Známy je hlavně pro jeho klidnou a vyrovnanou povahu. Díky své inteligenci se rychle učí a rád pracuje pro svého pána, avšak může být občas svéhlavý, což vyžaduje důslednost ze strany majitele (**Verhoef – Verhallen, 2010**). Co se týče jeho vztahu k dětem, je tento retrívř zpravidla něžný a trpělivý. Je vhodný pro různé druhy výcviku, s výjimkou obranářského, přičemž se hojně využívá jako vodící, záchranářský, asistenční a policejní pes (**Krämer, 1996**).



Obrázek 1 - Flat coated retrívř při tréninku odložení (Archiv autora)

1.7.2 Ovčácká plemena

Německý ovčák

Pro mnoho lidí po celém světě se zdá, že moderní německý ovčák ztělesňuje samotnou esenci psího společenství (**Císařovský, 1995**). Jak udává **Soukupová (2006)**, i přestože se jedná o relativně mladé plemeno, je nepochybně německý ovčák řazen mezi nejznámější a nejpočetněji zastoupené plemeno mezi všemi ostatními (**Larkin a Stockman, 2012**).

V Německu se začal chovat už v 17. století **Falappi (2001)**. Jeho plemenné znaky, jak je známe dnes, se ustálily až v roce 1899 (**Chaloupek, 1993**). Tehdy ve Stuttgartu založili kynologové Stefanitz a Meyer spolek chovatelů německého vlčáka, čímž byl dán první pevný základ tohoto plemene (**Komolý, 1965**). Poprvé byl německý vlčák představen na výstavě v Hannoveru, v roce 1882 (**Alderton, 2007**). Jeho původ lze vysledovat k selským psům nejednotného typu, který začal nabývat své dnešní podoby na konci 19. a na počátku 20. století (**Císařovský, 1995**). Původní využití německých ovčáků bylo při pastevectví a ochraně stád před vlky (**Alderton, 2021**). Během obou světových válek si získali pozornost vojáků různých národností na frontě (**Krämer, 1996**). Proto začali být využíváni jako vojenští psi a po válce sloužili osleplým vojákům. První pes, který byl cvičen jako vodící pes pro nevidomé, byla právě fenka německého ovčáka jménem Buddy (**Blash et al., 1997**).

Podle klasifikace FCI spadá německý ovčák do skupiny 1 - ovčácká, pastevecká a honácká plemena, sekce 1 - ovčáci, pod číslem 166 v plemenném standardu (**Taylor, 1998**). Německý ovčák je středně velký pes s robustní stavbou těla (**Hrušovský, 1990**). Jeho tělo má obdélníkový formát, je silné a velmi dobře osvalené (**Císařovský, 2008**). Hlava je suchá a má přiměřenou šířku. Uši jsou pevné, vztyčené a nasazené vysoko (**Panýrková, 2019**). Oči mandlového tvaru a vyjadřují živou a sebevědomou povahu (**Fogle, 2000**). Kohoutková výška se liší v závislosti na pohlaví a pohybuje se v rozmezí od 55 cm do 65 cm (**Müller, 2006**). V současné době je nejrozšířenější krátkosrstý německý ovčák, zatímco dlouhosrstá varianta se vyskytuje již jen zřídka (**Hrušovský, 1990**). Ideální barva srsti je černá, ocelově nebo popelavě šedá s pravidelnými hnědými, žlutými či šedobílými znaky. Časté je tmavé až černé sedlo. Je velice inteligentní a s radostí se od svého pána učí, přitom velmi citlivě reaguje na intonaci jeho hlasu (**Verhoef – Verhallen, 2010**).

Border kolie

Rozhodujícím kritériem, které je výjimečné a nedosahuje ho jiné plemeno ve stejné míře, je inteligence, schopnost učení a pracovní výkonnost (**Císařovský, 2008**). Ne nadarmo, je toto pastevecké plemeno již více než 300 let využíváno podél hranic Anglie a Skotska (**Coile, 2024**). První border kolie byla v České republice zaznamenána v roce 1992 (**Švarcová, 2022**).

Border kolie má atletické tělo čtvercového tvaru, s hlubokým a prostorným hrudníkem (Verhoef – Verhallen, 2002). Ideální kohoutková výška je 53 cm u psů a mírně menší u fen (Krämer, 1996). Hlava má patrný stop a širokou lebku, aniž by měla vyčnívající týlní hrbol (Verhoef – Verhallen, 2002). Tlama a lebka mají téměř identickou délku (Císařovský, 1995). Středně velké a polovztyčené uši jsou umístěné široko od sebe, stejně tak, jako oválně tvarované oči (Verhoef – Verhallen, 2010). Celkový dojem je mírný, chápavý, ale současně živý a inteligentní (Císařovský, 1995).

Existují kolie s krátkou, ale i delší srstí – ty v současné době převažují. Oba druhy mají srst, která je hustá až středně hustá a skládá se z krycí srsti a krátké, měkké podsady, která chrání před nepříznivými klimatickými podmínkami (Verhoef – Verhallen, 2002). Barvy srsti jsou různorodé, ale bílá barva by nikdy neměla být dominantní (Krämer, 1996). Nejznámější barevnou kombinací je černá s bílou a časté je též zbarvení blue merle, u nějž existuje výjimka, kdy jsou částečně povoleny modré oči, což jej odlišuje od ostatních zbarvení, u kterých je barva očí vždy hnědá. (Verhoef – Verhallen, 2010).



Obrázek 3 - Dlouhosrstá border kolie (Archiv autora)



Obrázek 2 - Asistenční pes plemene border kolie (Archiv autora)

I přes to, že je border kolie, často označovaná za nejchytřejšího psa na světě, vyžaduje každodenní poskytnutí fyzických i psychických výzev, které jsou pro ni zásadní. Pokud nejsou výzvy dostatečně naplňovány, může tato inteligence přinést spíše problémy, které mohou u psa dosáhnout až úzkostného a destruktivního chování (Coile, 2024). Vyžaduje pouze minimální vedení a péči, avšak touží být

užitečná v každé situaci (**Krämer, 1996**). Toto plemeno je také dosti tvrdé a odvážné, s výraznou tendencí k vytvoření silného pouta s jedním konkrétním člověkem (**Verhoef – Verhallen, 2010**). Platí, že kdo není schopen uspokojit pracovní horlivost a energii, nenajde s border kolí v životě radost (**Krämer, 1996**).

1.7.3 Účeloví kříženci

V současné době není neobvyklé spatřit psa účelově vyšlechtěného, neboť lidé se stále více obrací k tzv. designérským plemenům psů, známým také jako Doodles (**Shouldice et al., 2019**). Tito psi jsou kříženci různých druhů plemen, kteří jsou následně uváděni na trh jako plemena nová (**Rubini et al., 2023**). Lze se setkat s kříženci jako jsou goldendoodles (zlatý retrívr/pudl), labradoodles (labradorský retrívr/pudl), cavoodles (kavalír King Charles Španěl/pudl) a dalšími (**Coren, 2014**).

Původní koncept této skupiny kříženců je spojován s osobou jménem Wally Conran, který v osmdesátých letech pracoval pro Royal Guide Dog Association of Australia a usiloval o vytvoření vodícího psa, který by současně minimalizoval alergické reakce (**Coren, 2014**). Pro vodící a asistenční účely jsou chováni a využíváni různé typy účelových kříženců, především kříženci populárních plemen, jako jsou labradorský retrívr nebo zlatý retrívr s pudlem (**Shouldice et al., 2019**). Předpokládá se, že u všech těchto kříženců se přenášejí zejména pozitivní pracovní vlastnosti a povahové rysy od původních plemen na potomka (**www8, 2022**).

Jejich popularita pramení zejména z estetických a módních důvodů, stejně jako z předpokládané, avšak vědecky neověřené hypoalergenní povahy některých z nich (**Rubini et al., 2023**). Přikřížením pudla se tedy zajišťuje vhodnost štěnat i pro lidi s alergiemi (**www8, 2022**).

Nicméně, literatura o těchto psech zůstává stále velmi omezená a k pevným závěrům jsou zapotřebí další vědecké studie (**Rubini et al., 2023**). Žádné z výše zmíněných psů není Mezinárodní kynologickou federací (FCI) uznán jako standardní psí plemeno.

Labradoodle

Dnes má málokdo povědomí o labradoodle, což je plemeno vytvořené cíleným křížením (**Mikulášková, 2017**). Jak název naznačuje, jedná se o smíšené plemeno labradorského retrívra a standardního pudla (**www8, 2022**). **Engler (2011)** uvádí,

že díky křížení by měla být spojena síla a dobrotivost labradorského retrívra s učenlivostí a inteligencí pudla.

V současnosti existují tři velikostní kategorie: mini (36–41 cm), střední (42–51 cm) a standard (52–63 cm) (**Mikulášková, 2017**). Stavba těla těchto psů je atletická a svalnatá, ale nepůsobí pyknicky (**Kloskowski, 2021**).

Labradoodleové disponují dlouhou, kudrnatou srstí, která vyžaduje pravidelnou péči, aby se zabránilo zacuchání a zachovala se poddajnost jejich kadeří (**Kaowthumrong, 2022**). Na rozdíl od mnoha jiných psích plemen, toto plemeno nemá potřebu dvakrát ročně měnit svou srst (**Kloskowski, 2021**). Srst může být v široké škále barev od bílé po různé odstíny hnědé až po černou. Preferují se celobarevní jedinci, ale jsou tolerovány i malé bílé znaky (**Mikulášková, 2017**).

V podstatě se jedná o odolné plemeno, které není příliš náchylné k onemocněním. Avšak i u něj existuje určitá genetická predispozice k nemocem (**Kloskowski, 2021**). Jsou náchylní k běžným zdravotním problémům obou rodičovských plemen, včetně vrozených očních problémů, dysplazii kyčelního kloubu a srdečních chorob (**Kaowthumrong, 2022**).

Povahově jsou mimořádně přátelští a oddaní, což je činí vynikajícími rodinnými společníky, jelikož si užívají přítomnosti svých lidských páníčků a rádi je doprovází. (**Kloskowski, 2021**). Není náchylný k agresivitě a rád se přátelí s ostatními psy (**Pospíšil, 2021**). Projevují s nadšením tendenci se rychle učit a jsou výrazně inteligentní (**Mikulášková, 2017**). S dostatečným množstvím času je schopen zvládnout i netradiční úkoly. Má rád svůj prostor, ale je přizpůsobivý i bytovému prostředí (**Pospíšil, 2021**).

Goldendoodle

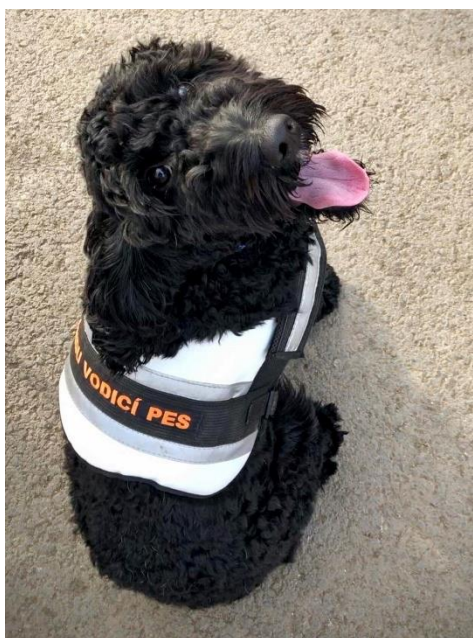
Goldendoodle, kříženec zlatého retrívra a pudla, byl poprvé vyšlechtěn na konci 60. let. Od té doby jsou tito psi vyhledáváni jako společníci, ocenění pro své pozitivní vlastnosti, inteligenci a snadné vycvičení, stejně jako trpělivou a rodinnou povahu. (**Kaowthumrong, 2022**) Díky těmto charakterovým vlastnostem je často využíván pro speciální výcvik, především jako asistenční pes (**Burdová, 2021**).

Výška a hmotnost goldendoodle jsou výrazně ovlivněny jeho genetickou linií a jsou srovnatelné s retrívry. Může mít buď velmi kudrnatou, tzv. pudlovitou srst, nebo zdědit více vlnitou hřívu po rodiči – zlatém retrívrovi. Srst může mít různorodé zbarvení, přes černou, hnědou, krémovou až po plavou barvu, které se často

kombinují s různými faktory jako je dvoubarevná, pálená či žíhaná srst (**Burgos, 2021**). Podobně jako labradoodle, i toto plemeno je běžně označováno jako hypoalergenní.

Je to přátelské, odolné a vysoce energické plemeno, které je k dispozici v různých velikostech, což z něj činí skvělého společníka pro každou domácnost. I když se mohou přizpůsobit různým typům domovů, preferují ty s možností přístupu do zahrady a dostatkem místa k pohybu (**Kaowthumrong, 2022**).

Diatka (2012) uvádí, že pro tyto psy není vhodné žít venku nebo v kotci. Zejména z důvodu, že rádi tráví čas se svou rodinou a při častém odloučení mohou mít sklony k separační úzkosti (**Kaowthumrong, 2022**).



Obrázek 5 - Labradoodle (Archiv autora)



Obrázek 4 - Goldendoodle (Archiv autora)

2 Cíl práce

Cílem práce bylo na základě dostupných literárních údajů z domácích a zahraničních zdrojů zpracovat v přehledné formě informace o formách canisterapie, výběru psů a možnostech využití psů různých plemen v závislosti na účelu využití psa. Dále vyhledat a zpracovat údaje o přístupech a metodách, které se k výchově a výcviku využívají a zaměřit se na diferenciaci přístupů a metod dle budoucího využití psa.

Ve vlastní práci zaznamenat a vyhodnotit charakteristiku sledovaných psů a zdokumentovat metodiku jejich předvýchovy.

3 Materiál a metodika

Pro vlastní sledování a šetření byla využita metoda kvalitativního výzkumu. Tato metoda je založena na využití dat, která nelze statisticky vyhodnotit, jelikož nezahrnuje kvantitativní analýzu. Namísto toho se zaměřuje na slovní vyjádření zjištěných údajů (Matoušek, 2013). Nástroji pro sběr informací byly metody zjišťování, obsahová analýza dokumentů a osobní rozhovory. Informace byly poznamenány dle Švaříčka a Šedové (2007) jako terénní poznámky.

Sběr veškerých dat probíhal v období od 1. ledna 2022 do 20. března 2024. Ke sběru dat byla použita technika dotazování, s využitím souboru s otevřenými otázkami a následně forma přímého dotazování předvychovatelů a trenérek psů v předvýchově.

Deník psa v předvýchově obsahoval 14 otevřených otázek vztahujících se k samotné výchově, zdraví a socializaci psa.

Předvýchova byla zdokumentována po dobu několika měsíců. Tyto deníky byly pravidelně vyplňovány předvychovateli v organizaci Pes pro tebe. Do dlouhodobého sledování předvýchovy bylo zahrnuto 4 psi. Charakteristika sledovaných psů je uvedena v tabulce č.1.

Pes číslo:	1. ERO Ora L'amico Devoto	2. DRACCO Dark Richenza Star	3. CEDRIK Sacred Talisman	4. SWEN Canis Moravia
Plemeno:	border kolie	flat coated retrívr	zlatý retrívr	goldendoodle
Plemenná zkratka:	BOC	FCR	GR	-
Datum narození:	29. 09. 2022	30. 05. 2021	21. 02. 2023	18. 10. 2022
Pohlaví:	pes	pes	pes	pes
Začátek předvýchovy:	06. 01. 2023	17. 09. 2021	01. 05. 2023	12. 12. 2022
Konec předvýchovy:	VYŘAZEN říjen 2023	13. 09. 2022	VYŘAZEN únor 2024	25. 10. 2023
Nástup do výcviku:	-	září 2022	-	říjen 2023
Ukončení výcviku:	-	únor 2023	-	VYŘAZEN únor 2023

Tabulka č. 1 - Charakteristika sledovaných psů

Další použitou technikou byla obsahová analýza dokumentů. Jednalo se převážně o interní dokumenty a informace jedné z organizací. Obsahová analýza dokumentů byla zahájena 1.1. 2022 a byla ukončena 31.12. 2023. Toto sledovací období zahrnovalo celkem 35 psů.

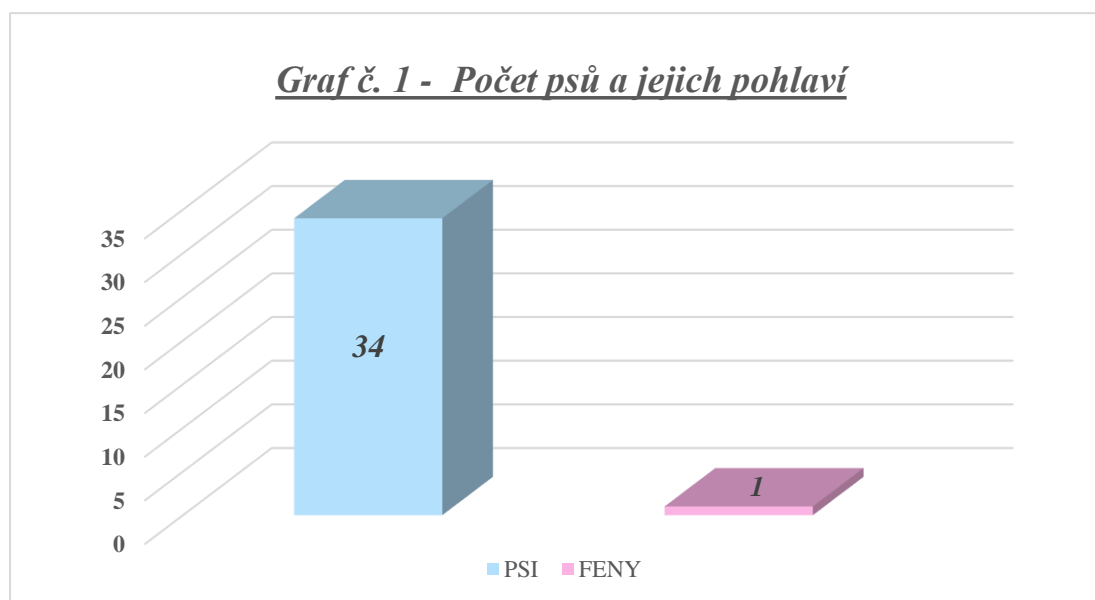
Veškerá data o výcviku, pracovní deníky psa a karty psů byly zpracovány v programu Microsoft Office Professional Plus Excel 2016.

4 Výsledky a diskuse

4.1 Charakteristika sledovaného souboru psů

Graf č. 1 zobrazuje rozdělení psů zapojených v předvýchově podle pohlaví. Celkový soubor zkoumaných psů činil 35 jedinců, z nichž byla pouze 1 fena.

Podle informací získaných od zakladatelky organizace Pes pro tebe, paní Jitky Krejčárkové (**osobní sdělení, 2024**), feny vykazují vyšší míru náladovosti, jež může být ovlivněna hormonálními změnami. Zatímco u samců se některé tyto vlastnosti často vyřeší prostřednictvím kastrace, u fen existuje řada faktorů, které tímto zákrokem nejsou ovlivněny. Dalším zajímavým aspektem je, že chovatelé často nejsou nakloněni k prodeji fen, jelikož preferují ponechat si je pro další chovatelské účely.

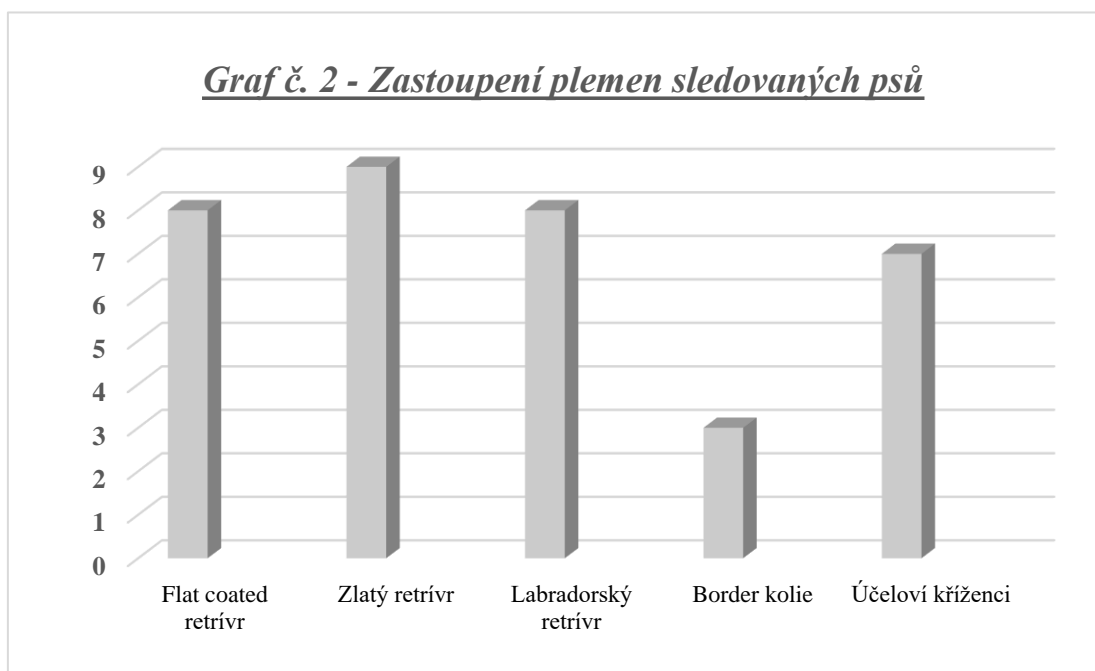


Graf č. 1 - Počet psů a jejich pohlaví

Graf č. 2 mapuje využití různých plemen psů během sledovaného období. Z analýzy vyplývá, že mezi sledovanými psy se vyskytují ve větším měřítku především různá plemena retrívrů – zlatý retrívr (9 jedinců), flat coated retrívr (8 jedinců) a labradorský retrívr (8 jedinců), což představuje 78 % z celkového počtu sledovaných psů. Tato plemena, dlouhodobě ověřená praxí, jsou často využívána pro svou inteligenci, pracovitost a vynikající výsledky v oblasti výcviku.

Zatímco plemeno border kolie je zastoupeno pouze 3 jedinci (8 %) a tvoří nejmenší část sledovaných psů, naopak plemena účelových kříženců jsou

již reprezentována 7 jedinci (20 %), což může naznačovat jejich rostoucí popularitu v různých oblastech činnosti, kde jsou využíváni pro svou všestrannost a genetickou diverzitu.



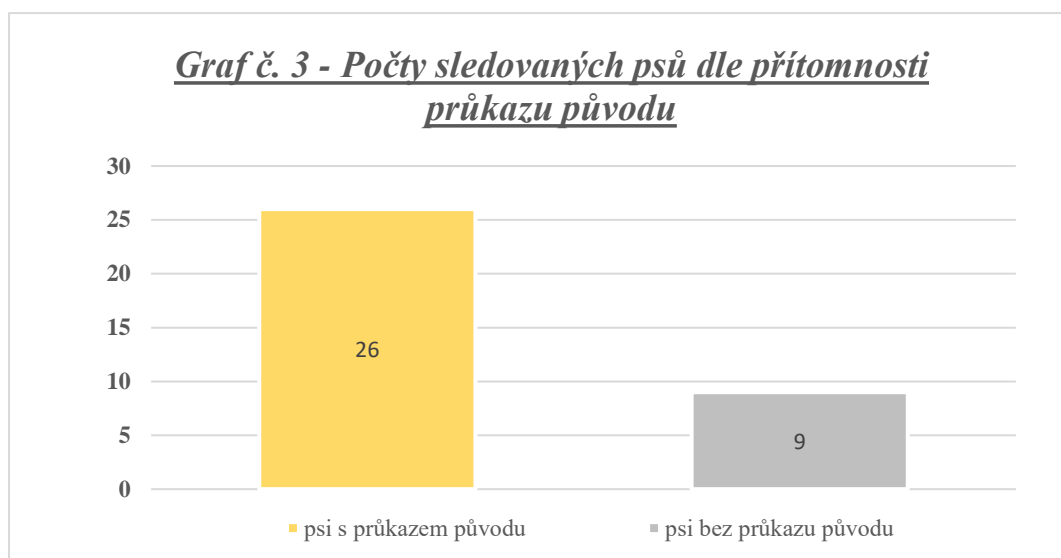
Graf č. 2 - Zastoupení plemen sledovaných psů

Graf č. 3 prezentuje rozdělení sledovaných psů podle přítomnosti průkazu původu (PP). Z analýzy vyplývá, že z celkového počtu 35 sledovaných psů, 26 jedinců (74 %) disponuje průkazem původu, zatímco pouze 9 psů (26 %) je bez něj.

Krejčárková (**osobní sdělení, 2024**) tvrdí, že přijímání psů bez průkazu původu vázáno na jejich kategorii, přičemž jsou preferováni pouze účeloví kříženci. Průkaz původu zvyšuje pravděpodobnost jednak dobrého zdravotního stavu, ale i povahových vlastností obou z rodičů daného jedince

Dle **Bickové (2020)** je to zejména z důvodu, že splnili určitá minimální kritéria pro chovnost, včetně účasti na výstavách, zkouškách a zdravotních vyšetřeních podle specifických požadavků daného plemene.

Nicméně jako problémový se jeví fakt, že mnohá vyšetření na nemoci jsou nepovinná, a jejich provedení veterinárními specialisty se může lišit v závislosti na postoji oficiálních posuzovatelů. Příkladem je povinné vyšetření na dysplazii kyčelního kloubu, které však není vždy prováděno konzistentně dle stanovených standardů (**Krejčárková, J. – osobní sdělení, 2024**).



Graf č. 3 - Počty sledovaných psů dle přítomnosti průkazu původu

4.2 Předvýchova asistenčních a vodících psů 1. fáze – 8. – 10. týden věku

Štěně přichází do nové rodiny předvychovatel ve věku přibližně 8 týdnů. Zde jsou umístěni zhruba až do jednoho roku věku (Schmidt, 2022). Průběh předvýchovy štěnat bývá pečlivě sledován prostřednictvím pravidelných měsíčních setkání všech předvychovatelů se štěnaty, kde cvičitelé pečlivě pozorují, jak si jednotlivá štěnata vedou z hlediska zdraví, tak povahy. Individuální tréninky s cvičitelem se konají každý týden, nanejvýše však jednou za 14 dní. Kavalírová (2017) uvádí, že pokud existují pochybnosti ohledně správného průběhu výcviku, předvychovatelé se štěnětem docházejí na individuální tréninky čteněji.

Primárním cílem předvychovatelů je správná socializace štěněte, naučení základních hygienických návyků a zejména podpora reakce na jeho jméno. Toto se učí přibližně v 8. – 10. týdnu. Poté se učí štěně základní prvky poslušnosti s gesty ruky, které zahrnují například povely sedni, lehni, vstaň, zůstaň a místo. Zároveň si v tomto období musí štěně navyknout na chůzi na vodítku, tak aby netahalo a bylo si vědomo délky vodítka. Důležitou otázkou v tomto období je, zda je příhodné ponechat štěně samotné doma. Vzhledem k tomu, že každý pes i po dobu předvýchovy a následného výcviku musí být čas od času doma sám, je na místě, aby pes v nepřítomnosti členů domácnosti nekňučel a neničil vybavení bytu. Kavalírová (2017) rovněž říká, že do budoucna je důležité, aby se pes naučil zůstat v klidu o samotě, protože ne vždy jej jeho budoucí majitel bude moci mít či chtít vzít všude s sebou.

4.2.1 Metody dosažení cílů

Každá metoda je založena na pozitivním posílení a respektu k individuálním potřebám štěněte. Metoda pozitivního posílení se v této organizaci využívá po celou dobu předvýchovy i speciálního výcviku. Dle **Vaňkové (2024)** je v praxi pozitivní posílení proces, při kterém zvyšujeme pravděpodobnost určitého chování tím, že dodáme zvířeti něco, co si přeje. Takže buď získají něco příjemného (což je pozitivní posílení) nebo se zbaví něčeho nepříjemného (negativní posílení). Ať už pes něco příjemného získá nebo se nebo se něčeho nepříjemného zbaví, považuje své chování za úspěšné a pravděpodobně ho zopakuje v budoucnu (**Šusta, 2017**). Trénink by měl být pravidelný, strukturovaný a konzistentní pro dosažení optimálních výsledků a vybudování pevného základu pro budoucí výcvik. Každé štěně se učí v jiném tempu, proto je důležité trénink přizpůsobit individuálním potřebám a reakcím štěněte.

Správná socializace štěněte a zavedení základních hygienických návyků jsou klíčové pro jeho následnou předvýchovu a vztah s majiteli. Pro budoucí vodící psy je taková socializace ještě důležitější. Nevidomý člověk se totiž musí plně spoléhat na svého psa, a proto je velmi podstatné, aby si navzájem velmi důvěřovali a pes nezpůsobil nečekané situace (**Rychtecká, 2022**).

V rámci socializace je podstatná expozice na nové prostředí, kdy je štěně poprvé vystavováno novým lidem, zvířatům zvukům a prostředím. Vhodné je začít s tréninkem a procházkami v klidných prostředích, jako jsou malé parky či vedlejší ulice a postupně štěně začít seznamovat s prostředími, která jsou o něco více frekventovaná.

Například, když štěně vidí nový předmět, člověka nebo slyší nový zvuk, mělo by být odměněno pamlskem a pochvalou s použitím jména štěněte, při každé kladné interakci. Jednak z důvodu, aby si osvojilo pocit, že nové podněty jsou bezpečné a příjemné a také, aby se správně naučilo reagovat na své jméno. Pokud je štěně z nějakého důvodu nervózní a nespolupracuje, snažíme se ho uklidnit a příště se vrátit opět k méně intenzivnímu prostředí, dokud jej bezproblémově nezvládne.

V počátcích nácvičky správných hygienických návyků je dobré stanovit určité časy (ráno, po příchodu z práce, večer atd.) a místo na venčení. Pravidelný režim pomáhá štěněti lépe předvídat, kdy je čas na venčení a určené místo napomůže štěněti spojit si toto místo vykonání potřeby. Učíme též povely "fuj" a "nesmíš".

Štěně se na nácvik samostatnosti v nepřítomnosti majitele učí postupným prodlužováním časového rozmezí, kdy je doma samo. Během této doby je dobré psa podpořit určitou formou relaxace, například za pomoci nejrůznějších hraček, díky čemuž je možné předejít či zmírnit následky ničení věcí v domácnosti. Důslednost a použití pozitivního posílení prostřednictvím odměny a pochvaly nesmí být ani zde opomíjeny.

4.2.2 Předvýchova sledovaných psů

Pes č.1 – ERO

- Socializace: V rámci socializace nikam svého předvychoivatele během těchto týdnů nedoprovázel. Na ostatní psy štěkal, vrčel, ovšem poté, co se přiblížili blíže, zůstal klidnější. Strachové reakce byly zaznamenány při venčení na tmu a také na létající hejna ptactva.
- Hygienické návyky: Venčení probíhalo 5 – 6x denně, přibližně každé dvě hodiny. Následně bylo přizpůsobené dle potřeby štěněte. V rámci venčení byly zahrnuty každý den dvě procházky v době trvání cca. od 15 do 30 minut.
- Základní prvky poslušnosti: Trénink těchto povelů nebyl doposud zahájen.
- Nácvik klidu v nepřítomnosti majitele: Během prvního týdne nezůstal sám, v přítomnosti předvychovatelů neštěkal, nekňučel. Sám si zvládá hrát s hračkami. Druhý týden zůstával sám poprvé po dobu 45 minut (nekňučel, avšak ničil vybavení domácnosti), následující dny byl sám dvakrát po dobu cca. 1, 5 hodiny. Při těchto pokusech kňučel, vyl, šplhal po nábytku a rozkousal několik věcí.

Pes č. 2 – DRACCO

- Socializace: Na cizí lidi reagoval vstřícně a bez problémů, na známé osoby se objevovala tendence skákat, případně měl snahu se vytrhnout a běžet za nimi – to stejné se psy. Strachové reakce byly odhaleny především co se auta týče (nechtěl nastoupit a bránil se). Mezi další zaznamenané reakce patří především akustické faktory – vchodové dveře (bouchají) a pyrotechnika, přičemž při jeho první zkušenosti, co pyrotechniku zaznamenal, se dal na úprk. Poté ji několikrát slyšel i následující dny a pouze zbystřel – reakce už byla klidnější.

-
- Hygienické návyky: Venčení probíhalo 4 – 5x denně, převážně okolo místa bydliště a v parcích. Delší procházky do přírody se konaly během víkendů. Během procházek chtěl neustále něco žrát (hlínu, trávu, papírové kapesníky).
 - Prvky poslušnosti: Povel sedni a lehni štěně již zvládá. Úspěšnost splnění u povelů zůstaň a vstaň byla nízká, jelikož se je teprve učil. Při povelu místo na vydržel pouze chvíli, poté měl tendenci z místa odejít.
 - Nácvik klidu v nepřítomnosti majitele: Zůstával doma sám zhruba 5–6 hodin. Zaštěkal pouze výjimečně, jelikož většinu času sám doma prospal. Zpočátku tendence okusovat nábytek nebo zapomenutou obuv. Druhý týden sám nebyl, trénink probíhal alespoň izolací v předsíni, od zbytku členů domácnosti.

Pes č. 3 – CEDRIK

- Socializace: Na lidi zatím nikterak nereaguje. Od jiných psů si drží odstup, nebo si lehá na záda. Doprovázel svou předvychovatelku na místa s větší koncentrací lidí (trhy, kulturní akce). Stresové reakce projevuje vůči velkým dopravním prostředkům a hlasité hudbě, tyto situace řešil snahou utéct zpět k domovu. Na zvěř reagoval s velkým zaujetím. Poprvé se setkal se slepicemi, kočkami, ptáky, které nejprve pozoroval z povzdálí, následně se přibližoval a zájem o hru dával najevo štěkem a doráženími na zvířata. U většiny prvních setkání s lidmi, či jinými psy se držel stranou a postupně se rozkukával.
- Hygienické návyky: Venčení probíhalo několikrát denně podle potřeby. Během druhého týdne udělal pouze dvakrát loužičku v době, kdy jeho majitel nebyl přítomen. Byl velmi čistotný a vydržel. Během stmívání nebo venčení před spaním byl trochu bojácný.
- Prvky poslušnosti: Během prvního týdne nebyl trénink prozatím započat. Nadcházející týden se Cedrik začal učit povely "sedni" a "lehni", u kterých je úspěšnost splnění nízká a samotné splnění závislé na prostředí.
- Nácvik klidu v nepřítomnosti majitele: Cedrik zvládal celé odpoledne (13:00 – 17:00) doma sám. Během této doby si hrál s hračkami nebo spal, mimo zvuky v rámci hry jiné nevydával. Lehce reagoval na zvuky a pohyb na venkovní chodbě. Druhý týden zůstával sám během dopoledne. Bez problému, neštěkal, nekňučel, nic nezničil, nerešil již ani ruch a pohyb na venkovní chodbě.

Pes č. 4 – SWEN

- Socializace: Jelikož měl Swen přesně 8 týdnů, když do předvýchovy nastoupil jeho chování tomu odpovídalo. Neustále svou předvychovatelku doprovázel na každém kroku a jakmile mu zmizela z očí, začal kňučet. Po týdnu byl už o něco odváznější a projevoval se více. Zejména v rámci štekání a pobíhání po bytě. I přes to, že se první den venku na procházce lehce bál, zajímal se o okolí či věci, které nezná. Druhý den byl již daleko sebevědomější. Při setkání s jinými psy byl opatrný. Občas již zpozorněl na své jméno a několikrát se nechal i úspěšně odvolat.
- Hygienické návyky: Pravidelné venčení se konalo během dne vždy po spánku či hře. Během noci zvládl vykonat potřebu na podložku. Pomalu reagoval na povely "ne" a "fuj". Při krátkých procházkách zvládal chodit na vodítku, ale převážně ještě skákal, což je pro štěňata jeho věku naprosto typické.
- Prvky poslušnosti: Trénink těchto povelů nebyl doposud zahájen.
- Nácvik klidu v nepřítomnosti majitele: Sám doma nezůstával. Učil se pomalu nastavenému režimu, tak aby během dopoledne zvládnul spát, poté byl čas venčení, hraní, venčení a opět čas spánku. Snažil se okusovat některé věci, to bylo vynahrazeno hračkami. S předvychovatelkou si hráli během rána, odpoledne i večer. Avšak vyžadovala po štěněti i řádný odpočinek.

4.3 Předvýchova asistenčních a vodících psů 2. fáze – od 10. týdne věku

Po dosažení desátého týdne věku je důležité začít se štěnětem trénovat oční kontakt a přiřazování k noze. Samozřejmě ke jménu přidáváme zřetelný povel "ke mně" a požadujeme správné předsednutí pejska.

Kromě toho je dále důležité štěně naučit, aby si na vodítku nevíšal jiných psů a byl plně soustředěn pouze na svého psovoda. Ke gestům "sedni" a "lehni" přidáváme i slovní povel.

Ze všech uvedených dovedností je však nejdůležitější nezbytně naučit psa spolehlivému přivolání což je základní dovedností pro bezpečný a efektivní výcvik v budoucnosti.

Postupně začneme přidávat i chůzi u nohy, zpočátku ale opravdu pouze po malých úsecích.

4.3.1 Metody dosažení cílů

Naučit štěně očnímu kontaktu lze naučit například způsobem, že se psovod posadí před štěně a drží v ruce pamlsek. Když štěně přijde blíže a podívá se mu do očí, ihned psa odmění. Postupně se zvyšují nároky tím, že je vyžadován delší oční kontakt před tím, než dostane odměnu (**Kuchařová, 2020**).

Při chůzi u nohy, je primárním cílem naučit psa chodit, vedle levé nohy svého pána. Po čase se opět nároky na štěně zvyšují a jednotlivé úseky cvičení se prodlužují.

Při učení přiřazování k noze předvychovatel začneme tím, že stojí vedle štěněte a ukáže mu pamlskem, že chce, aby šel blíže k noze. Jakmile přijde do správné pozice, opět ho odmění. Postupně zkracuje vzdálenost mezi jím a štěnětem, až se nakonec štěně naučí přiřazovat k levé noze na povel.

Při učení předsednutí nejprve štěně zaujme pozici u nohy. Poté co štěně stojí u nohy, předvychovatel ukáže pamlskem směrem dolů k zemi před něj. Když štěně předsedne, okamžitě je odměněno pamlskem a slovními povely, jako je "sedni" nebo "předsedni". Cílem tréninku tohoto cviku je požadované předsednutí na povel bez nutnosti ukazování pamlsku.

Důležité je trénink provádět pravidelně a s trpělivostí. Každé štěně se učí různě rychle, a proto je důležité přizpůsobit tempo a náročnost tréninku individuálně podle potřeb a schopností štěněte.

4.3.2 Předvýchova sledovaných psů

Pes č.1 – ERO

- *Reakce na ostatní psy:* Ve velké míře záleželo na situaci, ve které se momentálně nacházel. Během prvního týdne byla reakce na psy vysoká, při zaznamenání psa se ihned nechal rozptýlit a na předvychovatelku se nesoustředil. V následujících týdnech, kdy Ero pobíhal volně a v okolí se nacházeli cizí psi, kteří si ho nevšímali, se nechal Ero již bez problému odvolat – po následném povelu "volno" si ostatních psů opět nevšímал a hleděl si svého.
- *Přivolání:* Na přivolání uposlechne a bez problému přiběhne. Avšak pokud se naskytla situace, kdy se o Era zajímal cizí pes, odvolat ho bylo obtížné. Následující týden byl s předvychovatelkou v parku, kde byla velká kumulace lidí i psů, ale i přes to se ihned na přivolání vracel.

-
- Chůze na vodítku a u nohy: Chůzi zvládal většinou v pořádku, ale pokud byl cizí pes moc blízko, začal za ním tahat. Následující týdny již na krátkém vodítku nechodil (pouze do veřejné dopravy). Naskytlo se ovšem i několik nevyhovujících situací. Při chůzi u nohy předbíhal a při chůzi na "volném" vodítku tahal.

Pes č. 2 – DRACCO

- Reakce na ostatní psy: Za lidmi i psy se snažil táhnout, avšak reakce byla pouze vítací. U psů, se následně podřizoval a lehal na záda, chtěl si hrát. V dalších dnech za ostatními psi začal vybíhat. Potkávání psů v klidu, bez nějaké reakce zvládnul převážně pouze tehdy, když dostal povel "sedni" a byl odměňován během toho, co cizí pes procházel okolo. Při setkání s cizím psem, po několika škubnutích vodítkem zvládnul v jeho blízkosti i v klidu ležet. Během následujících týdnů se již reakce na psy zlepšila. Na psy stále reagoval, ale již v menší míře.
- Přivolání: Tento povel byl předvychovatelkou trénován v nových prostředích, kde byl Dracco lehce rozptýlen, vzhledem k seznamování s neznámými pachy i prostředím. Neustále tahal a při vypuštění na stopovacím vodítku, na přivolání nereagoval. Během procházek se nenechá přivolat od jiných psů.
- Chůze na vodítku a u nohy: Při chůzi na vodítku, ve většině případů přestal být soustředěný a svou pozornost věnoval jiným psům. Chůze na volno u nohy probíhala pouze na stopovacím vodítku. Při snaze se rozběhnout byl vždy zastaven.

Pes č. 3 – CEDRIK

- Reakce na ostatní psy: Na psy už vybíhal mnohem méně než dřív, na individuálním tréninku vůbec.
- Přivolání: Při pohybu na volno začal reagovat na zvěř. Na přivolání se odvolat nenechal. Přiběhl až poté, co zvěř utekla. Ke konci třetího týdne, se již nechal bez problému přivolat. Vždy se vrátil maximálně na druhé přivolání.
- Chůze na vodítku a u nohy: Když byl na vodítku ve městě, většinou si lidí nevšímal, pokud na něj nepromluvili.

Pes č. 4 – SWEN

- Reakce na ostatní psy: O cizí psy, ale i o osoby projevoval velký zájem, i přes to, že se předvychovatelka snažila těmito situacím co nejvíce zamezit. Téměř vždy se nechal bez problému odvolat.
- Přivolání: Přivolání bylo cvičeno vždy, když běhal na volno bez vodítka. Swen byl poté poměrně roztržitý, ale na přivolání reagoval.
- Chůze na vodítku a u nohy: Při "volném" vodítku měl tendenci člověka nečekaně strhnout. Chůzi u nohy proto cvičil s předvychovatelkou tak, jak jim bylo po tréninku doporučeno – tedy střídání pohybu na volno, s chůzí na vodítku na krátké vzdálenosti. Následně již zvládal chodit na vodítku téměř bez problému. Při návštěvě obchodního centra šel spořádaně u nohy.

4.4 Předvýchova asistenčních a vodících psů 3. fáze – od 12. týdne věku

Od přibližně 12. týdne věku začínáme zahrnovat pravidelné návštěvy rušných prostředí do předvýchovy štěněte. Tato část tréninku, je dalším zásadním krokem pro dosažení správné sociální adaptace a naučení se klidné reakci na různé situace a podněty. Pes je postupně seznamován s prostředími, jako jsou nákupní centra, restaurace a jiná veřejná místa, s větší frekvencí pohybu.

Důležitou součástí této fáze je také seznámení psa s veřejnou dopravou a s tím mnohdy související jízdou po eskalátoru, travelátoru či výtahem. Mimo jiné je také vhodné, seznamovat štěně s rozmanitými povrchy terénu. Jedná se například o železné rošty, lesklé dlaždice, schody či podchody. V rámci tréninku se snažíme naučit štěně přejít tyto povrchy bez zaváhání.

Seznámení štěněte s dopravními prostředky, nádražími a různými povrchy je důležitou součástí jeho sociální adaptace a vývoje schopnosti přizpůsobit se různým prostředím.

Štěně tedy především získává dovednosti potřebné k bezpečnému pohybu v rušném městském prostředí. Za každý pokus o správnou interakci, je nutné štěně odměnit, aby se cítilo jistě a spokojeně ve všech situacích, které mu tato fáze přináší.

4.4.1 Metody dosažení cílů

Zpočátku by měla být se štěnětem navštěvována místa s menší koncentrací lidí a hluku. Tedy malá obchodní centra, kavárny či zaměstnání/škola předvychovatele.

V rámci socializace je důležité, aby štěně například při návštěvě kavárny dokázalo být klidné a odpočívat.

Jakmile se štěně stává pohodlnějším v těchto klidnějších prostředích, je postupně vystavováno dalším rušnějším místům, jako jsou velká nákupní centra, městské části s vysokou frekvencí pohybu či různé kulturní akce. Trénink je prokládán povely z předešlých fází, jako jsou prvky základní poslušnosti, správné přiřazení k noze, oční kontakt nebo chůze u nohy a na vodítku.

Prvním krokem je postupné seznámení štěněte s různými dopravními prostředky. Začínáme od situace jednoduché, jako je seznámení se s auty na klidné ulici, a postupně pokračujeme do frekventovaných prostředí s častějším výskytem autobusů, tramvají nebo vlaků. Štěně musí i přes vystavení novým zvukům, lidem a pohybujícím se dopravním prostředkům zůstat klidné a pozorné. Důležité je sledovat jeho reakce a vždy mu poskytnout pozitivní zpětnou vazbu, za správné chování.

V počátečních fázích tréninku je možné štěně při výstupu a nástupu do dopravního prostředku vzít do náručí. Tímto způsobem se pes seznámí s chodem, aniž by bylo přímo vystaveno nastupování a vystupování (**Tichá, 2018**). První jízdu je dobré naplánovat na spoj, který není příliš obsazený lidmi, přičemž postačí svézt se i pouze jednu zastávku (**www9, 2023**).

Postupné zavádění štěněte k eskalátorům či jiným manipulačním prostředkům je v počátku zásadní. **Bohdalová (2018)** udává, že by si štěně mělo nejprve zvyknout na jejich zvuky. Pokud štěně vykazuje zájem nebo zvědavost, je nutné ho postupně přibližovat k zařízení, ale vždy v zájmu jeho vlastního tempa.

Dalším krokem je pozvolné zvykání štěněte na pohyb zařízení. Nejprve štěně postavíme na stabilní část eskalátoru – té bez pohybu. Poté, co si zvykne na statickou část zařízení, můžete postupně přejít k samotnému nástupu na eskalátor.

Je nutné postupovat k eskalátoru pomalu a pravidelně. Předvychovatel musí být připraven na to, že pes může zpomalit nebo se zastavit před eskalátorem. Pokud se to stane, měl by použít pamlsky k tomu, aby ho namotivoval dalšímu kroku vpřed. Pokud pes poslechne, předvychovatel psa odmění, v žádném případě ho ale nesmí nutit k nástupu na eskalátor (**Bohdalová, 2018**).

4.4.2 Předvýchova sledovaných psů

Pes č.1 – ERO

- Frekventovaná místa: Návštěva ZOO Praha, kde pouze reagoval na skupinku dětí. Lehce se jich bál a snažil se jim vyhnout. Následně ale kolem nich bez problému prošel. Pobyt v kavárně též zvládnul bez větších komplikací. Pouze jednou vyběhl za procházejícím psem, jinak uposlechl odložení a po celou dobu odpočíval.
- Veřejná doprava: První týden při cestování veřejnou dopravou byl neklidný, neležel, zvedal se a reagoval na různé podněty. Během jedné z jízd tramvají byl přítomen i jiný pes. Nejdříve kňučel a snažil se jít za psem. Poté byl odměněn, navazoval oční kontakt a zůstal v klidu. Při čekání na zastávce nevydržel příliš dlouho sedět u nohy, vždy se rozešel směrem vpřed.
- Výstup/nástup z dopravního prostředku a jízda na eskalátorů: Ojediněle měl při nastupování do tramvaje tendence, hnát se vpřed (jindy čekal na povel "jdeme"). Následně se při každém otevření dveří zvednul s domněnkou, že již vystupuje. Kromě výstupu z vlaku, kdy ho musela předvychovatelka manuálně vyndat, vše zvládnul. Pokud se jednalo o dlouhý eskalátor, ve směru jízdy dolů, bál se ho. Kratší eskalátory zvládnul lépe, ale i přes to, se strachová reakce projevila při nastupování.

Pes č. 2 – DRACCO

- Frekventovaná místa: Ve známém prostředí byl poslušný, ale při setkání cizích psů bylo důležité ho motivovat, aby za nimi případně nevyběhnul. Na ulici mu chyběla sebekontrola, proto musel být při chůzi na vodítku. V novém prostředí nezastavitelně pobíhal, ale neustále se držel na dohled a na přivolání vždy přiběhnul. Návštěva obchodního centra se obešla bez problému a během návštěvy restaurace v klidu ležel a spal.
- Veřejná doprava: Uskutečnila se cesta vlakem, metrem, tramvají. Vše zvládnul poměrně v pořádku. Oproti předešlým zkušenostem byl klidnější. Před dveřmi do autobusu městské hromadné dopravy se již zastavoval, ale prozatím nepravidelně.
- Výstup/nástup z dopravního prostředku a jízda na eskalátorů: Eskalátoru i travelátoru se Dracco zpočátku bál. S předvychovatelkou proto společně za pomoci pamlsků cvičili pouze přibližování blíže. Po týdnu se již přiblížil

o něco blíže, avšak přibližně 1,5 metru před nástupem se zastavil a tahem zpět dával najevo, že odmítá jít dál. Po několika dnech zvládnul nastoupit na travelátor i eskalátor. Na eskalátory po několika týdnech vstupoval s klidem, stejně tak i při výstupu z nich, pouze na individuálním tréninku z nich několikrát vyběhnul.

Pes č. 3 – CEDRIK

- Frekventovaná místa: I přes rušivé elementy, jako je hlasitá hudba, či velké množství lidí se zvládnul po celou dobu návštěvy kulturní akce držet u nohy. Dále bylo navštíveno nákupní centrum, kde byl poměrně bojácný. Jakmile si ho chtěl po svolení předvychovatelky někdo pohladit, couval a měl tendence se schovávat za ní, nebo odcházet pryč. Následující týden zavítal Cedrik na adventní trhy, kde byl zpočátku nervózní, ale poté se uklidnil a pracoval, jak měl. Ovšem při větším hluku se snažil opakovaně utéct.
- Veřejná doprava: Cesty vlakem i autobusem zvládal poměrně dobře. Při prvních pokusech se mu nechtělo nastoupit do autobusu. Avšak jakmile nastoupil a byl uvnitř, začal být v klidu a ničím se nerozptyloval. Vždy při jízdě dopravním prostředkem čekal, až od předvychovatelky dostane povel pro vystupování. Cesty městskou hromadnou dopravou mu nedělaly problém, ani při velkém množství osob.
- Výstup/nástup z dopravního prostředku a jízda na eskalátorů: Výstup i nástup z dopravních prostředků zvládá bez problému. Při výstupu z vlaku byl manuálně vyndán předvychovatelkou, z důvodu výšky vlakové soupravy. Na rychlejší eskalátory, například v metru, nejprve položil přední packy a až poté se srovnal. Z tohoto důvodu byly rychlé eskalátory trénovány intenzivněji.

Pes č. 4 – SWEN

- Frekventovaná místa: Na frekventovaných místech si lidí spíše nevšímal, zato sledoval veškeré dění. V průběhu návštěvy letiště vše zvládnul. Chůze u nohy byla bezchybná a při tréninku odložení se nenechal vyrušit ani cizím psem, který procházel těsně v jeho blízkosti.
- Veřejná doprava: Během jeho první cesty autobusem, metrem a vlakem trochu kňučel, ale vše zvládnul hezky a bez větších potíží.

-
- Výstup/nástup z dopravního prostředku a jízda na eskalátorů: Postupně byl přibližován k eskalátorům. Zpočátku se bránil, ale po čase se podařilo ho dostat na zastavený eskalátor. Zde s předvychovatelkou chvíli zůstali, udělali pár kroků a poté odešli. I když stále měl trochu strachu, zdálo se, že se situace zlepšovala.

4.5 Předvýchova asistenčních a vodících psů 4. fáze – od 16. týdne věku

Ve čtvrtém měsíci předvýchovy štěňat se začíná trénovat dovednost odložení, která představuje schopnost zůstat v klidné pozici. **Jaroš (2014)** uvádí, že odložení spočívá v tom, že pes dokáže zůstat ležet na místě, které mu bylo určeno, dokud se k němu předvychovatel nevrátí.

Během tréninku odložení se předvychovatelé soustředí na budování psova pozornosti a vytrvalosti. Štěně se učí ignorovat okolní podněty a zůstat klidný i v případě, že se kolem něj děje mnoho věcí. Důležitou součástí tréninku odložení je i budování důvěry mezi psem a jeho majitelem. Pes se učí, že odpočívání a čekání na povel "volno" je normální součástí každodenního života.

Tato dovednost má praktické využití v běžném životě a je základem pro každé štěně ve výcviku, protože je nutné, aby pes zvládal odpočívat kdykoliv a kdekoliv, což je zvláště důležité v rušném prostředí města.

Dobře vyškolený pes, který ovládá odložení, je schopen bez problémů ležet, aniž by projevoval nepřiměřenou reakci na vnější podněty.

Celkově je trénink odložení důležitým krokem ve výcviku poslušnosti a umožňuje psům vyvíjet se do zodpovědných a spolehlivých společníků ve všech situacích běžného života.

4.5.1 Metody dosažení cílů

V zásadě rozeznáváme tři druhy odložení, a to odložení vleže, vsedě a vestoje. K jejich nácviku je potřeba, aby štěně zvládalo povel "lehni", "sedni" a "vstaň" bez nutnosti ukazování gest. Základem odložení je tedy pevné zvládnutí samotného povelu "lehni" bez váhání. Jakmile pes dokáže reagovat na povel "lehni" a přechází do lehu bez problémů, můžeme postupovat k pokročilejším krokům (**Jaroš, 2014**).

Prvním krokem je zavedení variace prostředí. To znamená, že zatímco štěně leží, předvychovatel se začne kolem něj pohybovat, aby si štěně zvyklo na to, že jeho poloha zůstává stejná, i když se někdo pohybuje kolem něj. Během tohoto procesu

předvychovatel štěně uklidňuje a chválí, aby se necítil nervózně. Jakmile štěně zvládá tento krok, je možné začít s postupným přidáváním vzdálenosti.

Nejprve se oddálíme jen o krátkou vzdálenost a vrátíme se zpět k psovi. Během tohoto času musí pes zůstat v lehu. Je důležité ho odměňovat pouze tehdy, když zůstane v lehu, a to ihned po návratu k němu (**Groulíková, 2023**).

S postupujícím tréninkem je jak vzdálenost, tak doba, kdy pes zůstává v lehu navyšována. Předvychovatel může zůstat vzdálenější po dobu 10–30 sekund, než se vrátí zpět ke psovi. **Jaroš (2014)** zdůrazňuje dodržování pravidla, že se doba a vzdálenost zvyšují současně.

Jakmile štěně zvládá odložení v různých situacích a na různé vzdálenosti, může se začít pracovat s rušivými vlivy. To zahrnuje změny prostředí, například na velká obchodní centra s vysokou kumulací, tak aby se štěně naučilo zůstat v lehu i za přítomnosti různých distrakcí.

Po úspěšném odložení na větší vzdálenosti a za rušivých podmínek, se může cvik postupně stížit přidáním dalších prvků, jako je odložení vedle jiného cvičícího psa nebo ve skupině s dalšími psy (**Jaroš, 2014**).

Je důležité, aby každá fáze výcviku probíhala v klidném prostředí a byla pečlivě stavěna na předchozích úspěších. Odměna by měla být poskytnuta okamžitě, jakmile pes splní požadovaný úkol, aby si pes spojil odměnu s požadovaným chováním. Takový systematický postup zaručuje, že pes pevně a spolehlivě pochopí a naučí se povel odložení (**Jaroš, 2014**).

4.5.2 Předvýchova sledovaných psů

Pes č.1 – ERO

- *Odložení:* Tento povel již štěně zná. Při tréninku v domácím prostředí na pelíšku vydržel, ale chvílemi měl tendenci z místa odejít. Odložení s jistotou zvládal i v restauracích a jiných vnitřních prostorech. Při odložení v rohu (nevidí co se odehrává za rohem) se poprvé zvednul až poté, co se předvychovatelka vrátila, avšak zůstal na místě.
- *Podávání věci:* Trénováno v rámci hry, při přetahování se o hračku. Byl schopný ji i několikrát podat.

Pes č. 2 – DRACCO

- **Odložení:** Výborně tento povel zvládal pouze v parku, když nebyli nablízku cizí psi. Při odložení zůstal ležet, pokud předvychovatelku viděl, nebo nebyla příliš daleko – v tom případě přiběhnul vždy dříve. Při neustálém opakování, však nakonec vydržel dle potřeby.
- **Podávání věcí:** Podávání a přinášení hraček v rámci hry.

Pes č. 3 – CEDRIK

- **Odložení:** Během tréninku byl Cedrik ponechán s jinou osobou tak, aby svou předvychovatelku neviděl. Odložení v této situaci zvládal i přes to, že mu to bylo znatelně nepříjemné. Neustále se rozhlížel za každým hlukem. Z místa neodešel ani poté, co svou předvychovatelku uviděl.
- **Podávání věcí:** V rámci podávání nosil doma míčky a jiné hračky. Míček zvládnul již poměrně dobře a přesně podávat do ruky. Prozatím se předvychovatelce nepodařilo tuto dovednost převést na jinou věc, než je míček.

Pes č. 4 – SWEN

- **Odložení:** Trénink odložení probíhal v rámci návštěv různých kaváren. Zprvu měl tendence vstávat. Během dalších týdnů již vydržel v klidu ležet.
- **Podávání věcí:** Swen zpočátku s věcí, kterou měl předvychovatelce podat utíkal. S postupem času pomalu přicházet na to, jak něco podat. Ochetně začal podávat míček, na ostatní věci stále pouze koukal

4.6 Předvýchova asistenčních a vodících psů 5. fáze – 6. – 12. měsíc

V posledních měsících předvýchovy by mělo být štěně schopno zvládat řadu důležitých dovedností a chování. To zahrnuje schopnost zastavit se před přechodem, označit schody a obrubníky, a také podávat různé předměty.

Důležitou součástí je také spolupráce při veterinární prohlídce, kde by si mělo štěně bez problémů nechat vyšetřit zuby, břicho a tlapky. Kromě toho by měl pes být dobře vycvičený a poslušný ve všech základních povelích, schopen spolupracovat a přizpůsobit se různým prostředím, včetně rušných ulic a veřejných dopravních prostředků. Tímto způsobem je pes připraven do speciálního výcviku a situací v každodenním životě.

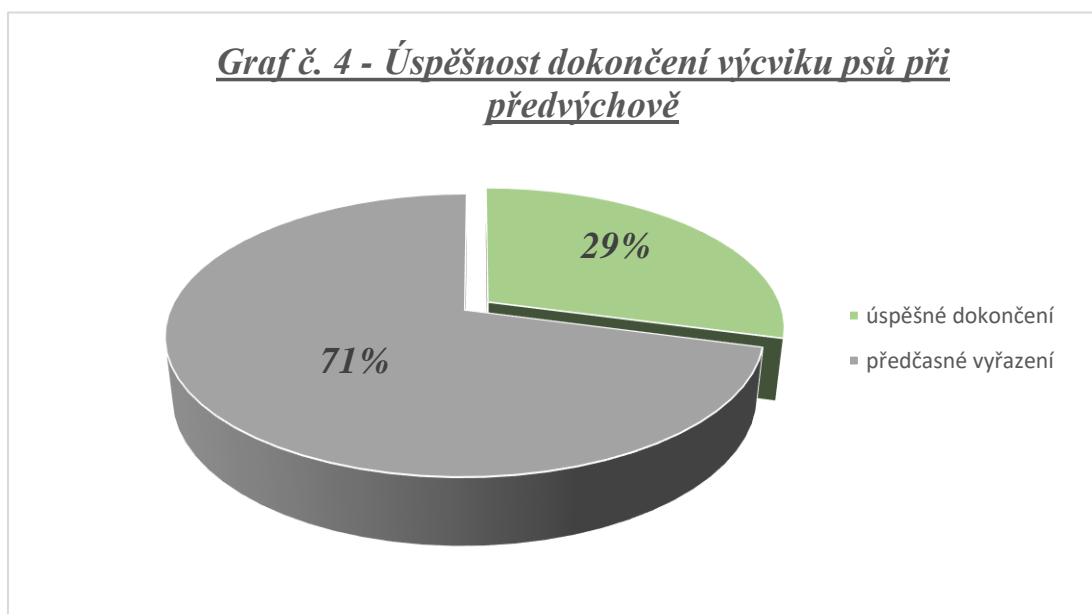
4.7 Úspěšnost dokončení psů při předvýchově

Během sledovaného období úspěšně dokončilo výcvik vodících psů 7 jedinců. Naopak 17 psů bylo během předvýchovy nebo výcviku ve sledovaném období vyřazeno z programu.

Tato vysoká míra vyřazení (71 %) je důležitým ukazatelem náročnosti a nestabilitě při výcviku vodících a asistenčních psů. Vyřazení psů z programu může být způsobeno různými faktory, nejčastěji však zdravotními problémy a nevhodnou povahou. Problémy se mohou objevit až v průběhu speciálního výcviku, nelze tedy vyřazení očekávat pouze během předvýchovy. Významnou roli hraje i průběžné a důkladné vyhodnocování a následně případná selekce psa během celého procesu výcviku.

Analyzovaná data odkrývají výzvy, s nimiž se organizace musí potýkat při výcviku vodících a asistenčních psů a získané poznatky dokazují, že v tomto procesu není nic jistého. Každý vyřazený pes představuje příležitost k dalšímu pochopení a zdokonalení výběrových procesů, aby bylo dosaženo co nejvyšší úrovně úspěšnosti a efektivity.

Tato nejistota vyžaduje neustálé úsilí a inovace při hledání nejlepších strategií a postupů pro výběr a výcvik psích jedinců. Vybraní psi musí mít nejen fyzickou zdatnost, ale také stabilní a přizpůsobivou povahu, která je nezbytná pro jejich budoucí úspěch.



Graf č. 4 - Úspěšnost dokončení výcviku při předvýchově

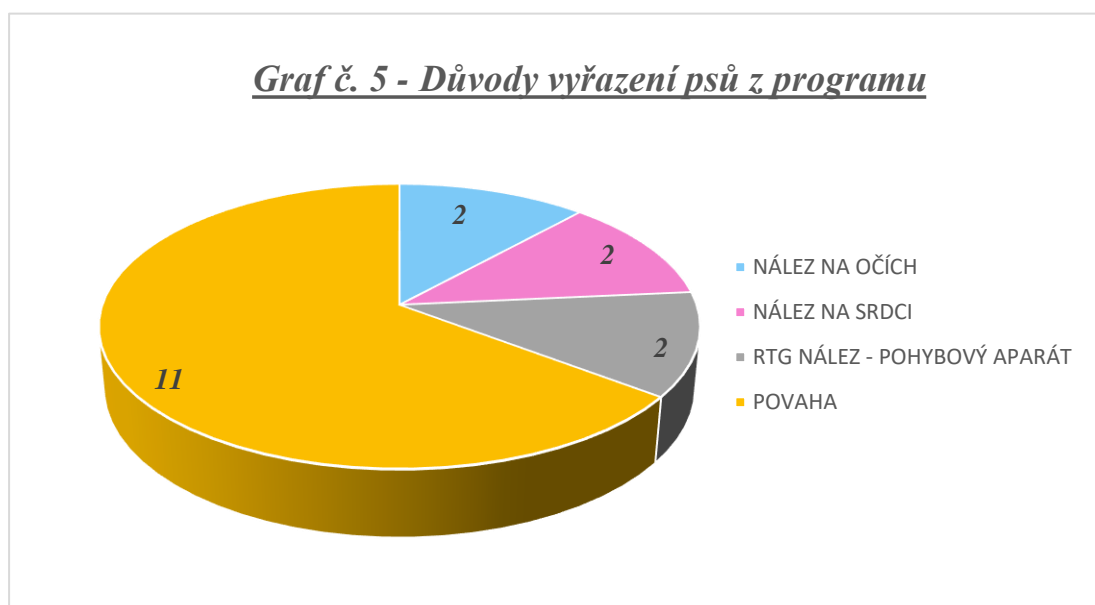
Graf č. 5 znázorňuje konkrétní důvody, kvůli nimž bylo 71 % psů vyřazeno z výcvikového programu ve sledovaném období (viz. graf č. 4).

Nejčtetnějším důvodem byla nevhodná povaha, která vedla ke vyřazení 11 jedinců (64 %). Zdravotní problémy představovaly další tři důvody vyřazení. Zjištění nálezu na očích vedlo k vyřazení 2 psů (12 %) a stejný počet jedinců byl vyřazen kvůli nálezu na srdci (12 %).

Dále byl u 2 psů za pomoci rentgenu (RTG) diagnostikován nález u pohybového aparátu. Konkrétně šlo o osteochondrózu ramene a nález na kyčlích. Osteochondróza je degenerativní porucha vývoje chrupavky v kloubech, která se projevuje postupným uvolňováním a poškozením této chrupavky (**Kloskowski, 2024**). Postihuje klouby, zejména ramena a kyčle.

Operativní řešení je možné zejména u určitých zdravotních problémů, jako je například onemocnění sítnice, které by mohlo vyústit v glaukom. Veterinární prohlídky a vyšetření jsou důležitou součástí procesu a provádějí se zejména v průběhu prvního roku života psů.

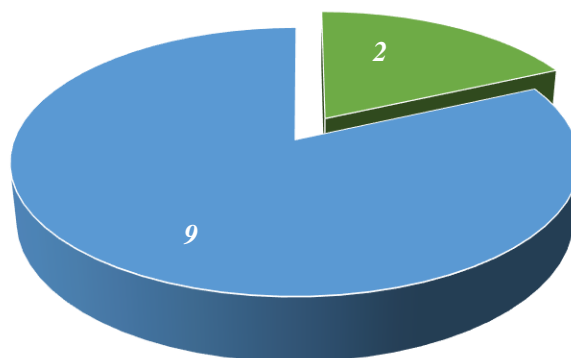
Bohužel je nelze nijak metodicky upravit tak, aby ke kompletnímu vyšetření docházelo v ranějším věku. Například právě osteochondróza, se dle **Evinice (2023)** začíná bohužel projevovat nejdříve mezi 5. a 12. měsícem věku.



Graf č. 5 - Důvody vyřazení psů z programu

Graf č. 6 zobrazuje aktuální stav umístění psů ve výcviku a předvýchově ke konci sledovaného období. Z celkového počtu 35 psů je ke konci sledovaného období stále v předvýchově a speciálním výcviku umístěno 11 psů. Ve speciálním výcviku jsou umístěni 2 psi, zatímco 9 psů je ve stále probíhající předvýchově.

Graf č. 6 - Počet psů umístěných ve výcviku a předvýchově ke konci sledovaného období



■ speciální výcvik ■ předvýchova

Graf č. 6 – Počet psů umístěných ve výcviku a předvýchově ke konci sledovaného období

5 Závěr a doporučení pro praxi

Asistenční a vodící psi jsou nepostradatelnými společníky v životě u osob se zdravotním znevýhodněním či postižením, čímž naplňují jedno z pracovních zaměření psů v naší společnosti. Vodící psi poskytují neocenitelnou podporu lidem se zrakovým postižením. Výcvik těchto psů je specifický a náročný, protože musí splňovat vysoké standardy a být přizpůsoben individuálním potřebám každého člověka. Ačkoliv je výcvik časově a finančně nákladný, výsledky jasně ukazují, že investice do těchto psů je velmi cenná, což dokládá jejich nesmírný přínos nejen v praktických aspektech každodenního života, ale také ve zvyšování emocionální pohody a sociální integrace jejich uživatelů.

Do deníku psa předvýchovy byly zaznamenávány: chování psa, základní poslušnost, strachová reakce a projevy agrese, reakce na zvěř a osoby, hra, rizika.

Výcvik sledovaných psů byl rozdělen celkem do 5 fází předvýchovy:

- 1. fáze – socializace, hygienické návyky, základní prvky poslušnosti, nácvik klidu v nepřítomnosti majitele
- 2. fáze – nácvik očního kontaktu, přiřazení k noze, přivolání a správné předsednutí, chůze u nohy
- 3. fáze – návštěva frekventovaných míst, výstup a nástup ve veřejné dopravě, jízda po eskalátorech, seznámení s různými typy povrchů.
- 4. fáze – odložení psa, pozornost u psa, povel volno.
- 5. fáze – upevňování a zdokonalování již naučených dovedností.

Na základě pozorování provedených v rámci bakalářské práce vycházejí následující praktická doporučení. Tato doporučení by měla pomoci předvychovatelům vytvořit pevný základ pro budoucí výcvik štěňat a zaručit, že se stanou kompetentními a dobře socializovanými asistenčními nebo vodícími psy.

Prvním krokem je důležité zvolit vhodné plemeno pro předvýchovu budoucích asistenčních a vodících psů. Ze získaných dat vyplývá, že nejvyužívanějším plemenem pro výcvik asistenčních a vodících psů je plemeno zlatý retrívr.

Ze získaných o předvýchově štěňat asistenčních a vodících psů lze formulovat následující doporučení pro praxi:

-
- 1) Přijetí štěněte: Když přijímá rodina štěně do předvýchovy, mělo by to být ve věku okolo 8 týdnů a rodina by měla být připravena poskytovat péči až do doby, kdy štěně dosáhne věku jednoho roku.
 - 2) Skupinová setkání: Předvychovatelé by měli pravidelně, většinou jednou měsíčně, navštěvovat setkání se cvičiteli a ostatními předvychovateli, aby byl monitorován zdravotní a behaviorální vývoj štěňat.
 - 3) Individuální tréninky: Je třeba zajistit ideálně každý týden, nebo minimálně 1x za dva týdny individuální tréninky s cvičitelem, a pokud se vyskytnou problémy, je vhodné tyto tréninky zintenzivnit.
 - 4) Základní socializace a hygienické návyky: Předvychovatelé by měli věnovat důkladnou pozornost správné socializaci štěněte a naučení základních hygienických návyků.
 - 5) Reakce na jméno a základní poslušnost: Od 8. do 10. týdne věku je důležité zaměřit se na naučení štěněte reagovat na jeho jméno a začít s výukou základních povelů (sedni, lehni, vstaň, zůstaň, místo).
 - 6) Chůze na vodítku: Štěně musí být zvyklé, kromě chůze u nohy i na chůzi s vodítkem, tak aby netahalo a bylo si vědomo jeho délky.
 - 7) Samostatnost v domácnosti: Je vyžadováno, aby štěně bylo trénováno zůstat samo doma bez destruktivního chování a zvukových projevů, jelikož je to důležité pro jeho budoucí roli asistenčního nebo vodícího psa.

V rámci předvýchovy je žádoucí používat metodu pozitivního posílení, neboť podpoření žádoucího chování odměnou zvyšuje pravděpodobnost jeho opakování v budoucnosti. Tempo a intenzitu tréninku je nutno přizpůsobit individuálním potřebám každého štěněte, aby byl výcvik co nejefektivnější a štěně se mohlo učit ve svém vlastním tempu. Klíčovým prvkem je správná socializace štěňat, což zahrnuje expozici novým prostředím, lidem, zvířatům a zvukům, a to postupně od méně frekventovaných míst k těm rušnějším. Dále je potřeba zavádět pravidelný a konzistentní režim pro hygienické návyky, včetně stanovení určitých časů a míst pro venčení a využití povely jako "fuj" a "nesmíš" pro správné chování štěněte. Štěně se naučí postupně zůstat samo doma, pro zabavení a minimalizaci destruktivního chování se používají různé relaxační hračky. Nezbytné je dovednosti z jednotlivých fází neustále upevňovat a opakovat. Základem úspěchu je důslednost a pozitivní posílení během výcviku.

6 Seznam použité literatury

1. Abrantes, R. (2007). *Řeš psů*. DONA, s. r. o., České Budějovice. ISBN: 978-80-7322-110-2.
 2. Alderton, D. (2007). *Psi*. Knižní klub, Praha. ISBN 978-80-242-1763-5.
 3. Alderton, D. (2021). *Ten pravý pes pro vás*. Pangea, Praha. ISBN 978-80-277-0142-1.
 4. Anonym 1 (2005). Portrét plemene: Zlatý retrívr. *Svět psů: Kynologický časopis pro všechny chovatele a milovníky psů – nejlepších přátel člověka*. 7(3): 24–28.
 5. Anonym 2 (2019): *Klasické a operativní podmiňování*. [online] Zapni psa. [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: <https://zapnipsa.cz/klasicke-a-operantni-podminovani/>
 6. Anonym 3, (2005). Labradorský retrívr. *Svět psů: Kynologický časopis pro všechny chovatele a milovníky psů – nejlepších přátel člověka*, 7(5): 14–17.
 7. Audrestch, H. et al. (2015). Recognizing the value of assistance dogs in society. *Disability and Health Journal*, 8(4): 469–474.
 8. Bicková, J. et al. (2020). *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Portál, Praha. ISBN 978-80-262-1585-1.
 9. Blash, B. et al. (1997). *Foundations of orientation and mobility*. NEW YORK: AFB Press. ISBN 0-89128-946-1.
 10. Bohdalová, Z. (2018). *Naučte svého psa jezdit na eskalátorech*. [online] iReceptář.cz [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: <https://www.ireceptar.cz/zvirata/naucte-sveho-psa-jezdit-na-eskalatorech.html>
 11. Bradáč, P. (2015). *Učení bez mučení*. [online] PESWEB: O psech a pro psy. [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: https://www.pesweb.cz/cz/892.uceni-bez-muceni-1#google_vignette
 12. Bray E. et al. (2017). Temperament and problem solving in a population of adolescent guide dogs. *Animal Cognition*, 20(5):923–939.
 13. Bremhorst, A. et al. (2018). Spotlight on Assistance Dogs – Legislation, Welfare and Research. *Animals*, 8(8):129.
-

-
14. Bubeníčková, H. et al. (2012). *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. 1. vydání. TyfloCentrum Brno, Brno. ISBN 978-80-260-1538-3.
 15. Bundy, B. (2024). *Flat – coated retriever: Dog breed characteristics & care*. [online] Betterpet. [18. 03. 2024]. Dostupné z: <https://betterpet.com/flat-coated-retriever/>
 16. Burdová, A. (2021). *Goldendoodle: Kde v ČR sehnat štěně?* [online] Anna Burdová – spisovatelka. [cit. 15. 03. 2024]. Dostupné z: <https://aburdova.cz/blog/2021/04/07/goldendoodle-kde-v-cr-sehnat-stene/>
 17. Burgos, S. (2024). *Goldendoodle*. [online] Daily Paws. [cit. 15. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.dailypaws.com/goldendoodle-dog-7493536>
 18. Císařovský, M. (1995) *Plemena psů A – Z*. Brázda, Praha. ISBN 80-209-0256-2.
 19. Císařovský, M. (2008). *Pes. Canis*, Praha. ISBN 978-80-9008201-4.
 20. Cohen, J. (2018). *Assistance Dogs: Learning New Tricks for Centuries*. [online] The HISTORY Channel. [3. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.history.com/news/assistance-dogs-learning-new-tricks-for-centuries>
 21. Coile, C. (2024). *Border collie*. [online] Britannica. [cit. 18. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/animal/border-collie>
 22. Coren, S. (2014). *A Designer Dog-Maker Regrets His Creation*. [online] Psychology Today. [cit. 29. 02. 2024]. Dostupné z: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/canine-corner/201404/designer-dog-maker-regrets-his-creation>
 23. Diatka, K. (2012). *Tlapkání čili život asistenčního psa*. Pomocné tlapky, Starý Plzenec. ISBN: 978-80-260-4359-1.
 24. Duke, B. (2001). *Labradorský retrívr*. Fortuna print, Praha. ISBN: 80-86144-93-3.
 25. Engler, R. (2011). *Velká kniha o pudlech*. Grada Publishing, a.s., Praha. ISBN: 978-80-247-3945-8.
 26. Ennik, I. et al. (2006). Suitability for field service in 4 breeds of guide dogs. *Journal of Veterinary Behavior*, 1(2):67–74.
 27. Evinic, S. (2023). *Osteochondróza u psa*. [online] Metropolevet. [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: <https://www.metropolevet.cz/osteochondroza-u-psa/>
-

-
28. Fallapi, R. (2001). *Psi: poznávání, výběr, péče a chov*. SPS 2001. ISBN 80-7202-885-5
 29. Fogle, B. (1999). *Německý ovčák*. Cesty, Praha. ISBN: 80-7181-360-5.
 30. Frančeová, E. a Hutařová, I. (2005). *Co je vlastně asistenční pes?* 1. vydání. Sdružení pro pomoc mentálně postiženým. ISBN 80-903705-0-0.
 31. Freeman, M. (2007). Terminologie v zooterapii. In: Velemínský, M. (ed.) et al. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vydání. DONA, s. r. o., České Budějovice, s. 30–38. ISBN 978–80-7322-109-6.
 32. Galajdová, L. a Galajdová, Z. (2011). *Canisterapie – pes lékařem lidské duše*. 1. vydání. Portál, s. r. o., Praha. ISBN 978-80-7367-879-1.
 33. Galetová, Z. (2008). *Problematika asistenčních psů v ČR*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Praha. ISBN 978-80-7416-015-8.
 34. Giorgio, M. K. (2021). *Labrador retriever (Lab)*. [online] Daily Paws. [cit. 18. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.dailypaws.com/dogs-puppies/dog-breeds/labrador-retriever>
 35. Grace, J. K. (2020). *The Ultimate Service Dog Training Manual: 100 Tips for Choosing, Raising, Socializing, and Retiring Your Dog*. Skyhorse Publishing, New York. ISBN 978-1-5107-0317-9.
 36. Groulíková, K. (2023). *Jak trénovat Vašeho psa na odložení? Povel čekej*. [online] Online psí škola. [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: <https://onlinepsiskola.cz/jak-trenovat-vaseho-psa-na-odlozeni/>
 37. Hájková, M. (2023). *Výcvik vodících psů od historie až po současnost*. [online] iFauna. [cit. 3. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.ifauna.cz/clanky/7428-vycvik-vodicich-psu-od-historie-az-po-soucasnost.html>
 38. Henry, P. a Catta, H. (2008). *Myslivecká encyklopedie*. Fortuna Libri, Praha. ISBN: 978-80-7321-431-9.
 39. Hrušovský, J. et al. (1990). *Pes a jeho výcvik*. Naše vojsko, Praha. ISBN: 28-026-90.
 40. Hunt, J. (2023). *Animal Assisted Interventions – A Brief Guide*. [online] International Critical Incident Stress Foundation, Inc. [cit. 25. 02. 2024]. Dostupné z: <https://icisf.org/animal-assisted-interventions-a-brief-guide/>
 41. Chaloupek, V. (1993) *Povídání o psech aneb jak si je zamilovat*. Naše vojsko, Praha. ISBN 80-206-0186-4.
-

-
42. Jaroš, P. (2014). *Cviky odložení*. [online] Pesweb. [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: https://www.pesweb.cz/cz/781.cviky-odlozeni#google_vignette
43. Jasenovcová, H. (2007). Historie výcviku vodících psů. *Svět psů: Kynologický časopis pro všechny chovatele a milovníky psů – nejlepších přátel člověka*, 10(11): 60–61.
44. Jones, A. a Gosling, S. (2005). Temperament and personality in dogs (*Canis familiaris*): A review and evaluation of past research. *Applied Animal Behaviour Science*, 95 (1–2): 1 – 53.
45. Juričková, V. et. al. (2020). Effect of Animal Assisted Education with a Dog Within Children with ADHD in the Classroom: A Case Study. *Child & Adolescent Social Work Journal*, 37(6):677–684.
46. Jurnečková, L. (2008). *Příprava a využití vodících a asistenčních psů*. Bakalářská práce, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Agronomická fakulta.
47. Kaowthumrong, P. (2022). *Goldendoodle*. [online] petMD. [cit. 15. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.petmd.com/dog/breeds/goldendoodle>
48. Kaowthumrong, P. (2022). *Labradoodle*. [online] petMD. [cit. 15. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.petmd.com/dog/breeds/labradoodle>
49. Kavalírová, K. (2017) *Vodící pes: kompenzační pomůcka pro osoby s těžkým zrakovým postižením*. Okamžik, Praha. ISBN 978-80-86932-46-0.
50. Killion, J. (2012). *Jak trénovat nemožného psa aneb i prasátka mohou létat*. Plot, Praha. ISBN: 978-80-7428-117-4.
51. Kindernayová, P. (2020). *Psím čichem proti pandemii. Celníci cvičí šest zvířat na identifikaci osob nakažených covidem – 19*. [online] iRozhlas. [cit. 27. 02. 2024]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/kynologie-psi-covid-cich-celni-sprava-vycvik-covidovy-pes_2012132250_ban
52. Kloskowski, O. (2019). *Rozpoznat, léčit a předcházet OCD u psů*. [online] Bellfor. [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: <https://cz.bellfor.info/ocd-u-psu>
53. Kloskowski, O. (2021). *Labradoodle: krmivo pro psy a portrét plemene*. [online] Bellfor. [cit. 29. 02. 2024]. Dostupné z: <https://cz.bellfor.info/labradoodle>
-

-
54. Klošl, P. (2021). *Labradoodle: Nové kontroverzní plemeno. Jak vypadá kříženec labradora a pudla?* [online] iReceptář.cz [cit. 25. 02. 2024]. Dostupné z: <https://www.ireceptar.cz/zvirata/labradoodle.html>
55. Komolý, A. (1965) *Výcvik služebního psa*. 2. vydání. Naše vojsko, Praha. ISBN 28-047-65
56. Krämer, E. (1996). *Průvodce plemeny psů*. Blesk, Ostrava. ISBN 80-900183-4-3.
57. Krejčířková, Jitka, kynoložka [ústní sdělení]. Praha, 08. 03. 2024.
58. Kuchařová, R. (2020). *Jak udržet pozornost psa*. [online] Pejškařina. [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: <https://pejskarina.cz/jak-udrzet-pozornost-psa/>
59. Laco, M. (2024). *Jak se psi učí*. [online] Arka K9. [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: <https://arkak9.com/jak-se-psi-uci/>
60. Lachout, A. (2023). *Mezinárodní den vodících psů: historie a význam*. [online] Calendar Banana. [cit. 3. 03. 2024]. Dostupné z: <https://calendarbanana.com/cs/mezinarodni-den-vodicich-psu/>
61. Larkin, P. a Stockman, M. (2012) *Pes a péče o něj*. Svojtka, Praha. ISBN 80-7237-123-1.
62. Leciánová, K. (2022). *Organizace Pes pro tebe: Strážný anděl se čtyřmi tlapkami pro děti s diabetem*. [online] DIAstyl. [cit. 27. 02. 2024]. Dostupné z: <https://www.diastyl.cz/organizace-pes-pro-tebe-strazny-andel-se-ctyrimi-tlapkami-pro-deti-s-diabetem/>
63. Marcato, M. et al. (2022). Assistance dog selection and performance assessment methods using behavioural and physiological tools and devices. *Applied animal behaviour science*, 254.
64. Mikulášková, D. (2017). *Kdo je labradoodle?* [online] eCanis.cz [cit. 15. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.ecanis.cz/clanky/kdo-je-labradoodle-142.html>
65. Müller, M. (2006). *Výcvik všestranného psa – od štěněte k dokonalému psovi*. Brázda, Praha. ISBN: 80-209-0349-6.
66. Müller, O. et. al. (2014). *Terapie ve speciální pedagogice*. 2. vydání. Grada Publishing, a.s., Praha. ISBN 978-80-247-4172-7.
67. Murphy, A. J. (1998). Describing categories of temperament in potential guide dogs for the blind. *Applied animal behaviour science*, 58(1–2): 163–178.
-

-
68. Nerandžič, Z. (2006). *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí*. Albatros, a. s., Praha. ISBN 80-00-01809-8.
69. Ostermeier, M. (2010). History of Guide Dog Use by Veterans. *Military Medicine*, 175(8): 587–593.
70. Paddock, A. (2023). *How Many Types or Retrievers Are There? Get to Know All Six Breeds*. [online] American Kennel Club. [cit. 18. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.akc.org/expert-advice/dog-breeds/retriever-breeds/>
71. Panýrková, I. (2019). *Univerzální voják – to je německý ovčák!* [online] eCanis.cz [cit. 18. 03. 2024]. Dostupné z: https://www.ecanis.cz/clanky/univerzalni-vojak-to-je-nemecky-ovcak-_1312.html?klic=1457
72. Panýrková, I. (2021). *Z historie výcviku vodících psů u nás*. [online] eCanis.cz [cit. 3. 03. 2024]. Dostupné z: https://www.ecanis.cz/clanky/z-historie-vycviku-vodicich-psu-u-nas_1788.html
73. Poborská, A. et al. (2019). *Obecná zootechnika*. Zemědělská fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. ISBN 978-80-7394-741-5.
74. Pragerová, K. a Sirotková, J. (2020). *Asistenční pes pro dítě se zdravotním postižením*. 1. vydání. Pasparta s.r.o., Praha. ISBN: 978-80-88290-54-4.
75. Pryor, K. (2011). *Svého psa nestřílejte!* Práh, s.r.o., Praha. ISBN: 978-80-7252-321-4.
76. Räber, H. (1995). *Encyklopedie – Plemena psů 2*. 1. vydání. Blesk, Ostrava. ISBN: 80-85606-79-8.
77. Rubini, G. et al. (2023). Breeding for aesthetics: a growing challenge for canine welfare. In: *76° Convegno SISVet – Società Italiana delle Scienze Veterinarie*. 21-23 June 2023, Bari, Italy, pp. 32.
78. Rychtecká, K. (2022). *Předvýchova vodících psů je dřina a zároveň radost!* [online] NN blog. [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: <https://www.nn.cz/blog/predvychova-vodicich-psu-je-drina-zaroven-radost.html>
79. Sachs-Ericsson, N. et al. (2002). Benefits of assistance dogs: A review. *Rehabilitation Psychology*, 47(3): 251–277.
80. Sequensová, Z. (2016). *Vodící vs. Asistenční pes*. [online] Ukecaný pes. [cit. 26. 02. 2024]. Dostupné z: <https://www.spokojenypes.cz/psi-pomocnici/>
-

-
81. Shouldice, V. et al. (2019). Expression of Behavioral Traits in Goldendoodles and Labradoodles. *Animals*, 9(12):1162.
82. Schossmeierová, S. (2019). *Detekční pes – víte, co dělá?* [online] Geloren. [cit. 27. 02. 2024]. Dostupné z: <https://www.geloren.cz/nas-blog--pecujeme-o-zdravi-zvirat/detekcni-pes-vite--co-dela/>
83. Skoupý, K. (2014). *Povaha psa obecně*. [online] Klub chovatelů československého vlčáka ČR. [cit. 8. 03. 2024]. Dostupné z: <http://www.ceskoslovenskyvlcak.cz/index.php/clanky/43-chov/642-povaha-psa-obecne>
84. Smrčková, L. (2009) Retrívři (1). *Svět psů: Kynologický časopis pro všechny chovatele a milovníky psů – nejlepších přátel člověka*, 12(6):16-21.
85. Soukupová, E. (2006). *Německý ovčák*. Plot, Praha. ISBN 80-86523-70-5.
86. SVOBODOVÁ, Ivona, 2011. Praktické využití psů v zoorehabilitaci: skriptum pro studenty. Vyd. 1. V Praze: Česká zemědělská univerzita. ISBN 978-80-213-2197-7.
87. Šebková, N. (2023). *Imprinting (vtištění)*. [online] iFauna. [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: <https://www.ifauna.cz/clanky/6396-imprinting-vtisteni.html>
88. Šusta, F. (2017). *Pozitivní trénink. Co to vlastně znamená?* [online] Lidovky.cz [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/relax/domaci-mazlicci/pozitivni-trenink-co-to-vlastne-znamenava.A170425_144316_domaci-mazlicci_ape
89. Švarcová, M. (2022). *Border kolie v datech...* [online] eCanis.cz [cit. 18. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.ecanis.cz/clanky/border-kolie-v-datech-2226.html>
90. Švaříček a Šedřová (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál, Praha. ISBN: 978-80-7367-313-0.
91. Taufer, S. (2023). *Psychické vlastnosti: Temperament a charakter*. [online] iFauna. [cit. 8. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.ifauna.cz/clanky/423-psyhicke-vlastnosti-temperament-a-charakter.html>
92. Taylor, D. (1998) *Váš pes*. 2. vydání. Knižní klub, Praha. ISBN 80-7176-916-9, 80-88772-80-X.
93. Taylor, D. (2008) *Velká kniha o psech. (The Ultimate Dog Book)*. KNIŽNÍ KLUB, Praha. ISBN 80-88772-36-2.
-

-
94. Tichá, P. (2018). *Jak naučit psa na eskalátory rychle a bezpečně?* [online] Pesweb. [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: <https://www.pesweb.cz/cz/2969.jak-naucit-psa-na-eskalatory-rychle-a-bezpecne>
95. Tichá, V. a Tvrdá, A. (2007). Využití psa ve zdravotně sociální oblasti. In: Velemínský, M. (ed.) et al. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vydání. DONA, s. r. o., České Budějovice, s. 114–124. ISBN 978–80-7322-109-6.
96. Tvrdá, A. (2020). *Canisterapie: Zvíře v sociálních službách*. Plot, Praha. ISBN 978-80-7428-366-6.
97. Vaňková, M. (2024). *Tréning papoušků metodou pozitivního posilování – o co jde?* [online] Papoušci: časopis pro chovatele a přátelé papoušků. . [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: <https://www.papousci.com/clanek/trening-papousku-metodou-pozitivniho-posilovani-o-co-jde>
98. Važanová, Z. (2024). *Povahy psů*. [online] Výcvik psů Praha. [cit. 8. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.vycvikpsupraha.cz/povahy-psu/>
99. Velemínský, M. et al. (2007). *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. DONA, s. r. o., České Budějovice. ISBN 978–80-7322-109-6.
100. Verhoef – Verhallen, E. (2002). *Border kolie*. Rebo Productions CZ, Dobřejovice. ISBN: 8072342142
101. Verhoef – Verhallen, E. (2010). *Psi*. Rebo Productions CZ, Dobřejovice. ISBN: 978-80-255-0433-8
102. Veselovský, Z. (2008). *Etologie. Biologie chování zvířat*. Academia, Praha. ISBN: 978-80-200-1621-8.
103. *Využití vybraných druhů zvířat v zoorehabilitaci*. (2012). Česká zemědělská univerzita.
104. Zlocha, R. (2020). *Socializace základ života – 1. díl Formování štěněte*. [online] eCanis.cz [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: https://www.ecanis.cz/clanky/socializace-zaklad-zivota-1-dil-formovani-stenete_1520.html?klic=1803
105. Zöhner, V. (2018). *Zlatý retrievr je prima společník i skvělý pracant!* [online] eCanis.cz [cit. 18. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.ecanis.cz/clanky/zlaty-retrivr-je-prima-spolecnik-i-skvely-pracant-923.html?klic=200>
-

-
106. Zvonková, G. (2022). *Se slepeckou holí i s klapkami na očích: Jak se cvičí vodící psi?* [online] CNN Prima News. [cit. 26. 02. 2024]. Dostupné z: <https://cnn.iprima.cz/vycvik-vodicich-psu-90196>
107. Žák, J. a Voslářová, E. (2015). *Etologie psů*. [online] VETUNI. [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: <https://cit.vfu.cz/oz/IVA/etopes.htm>
108. Schmidt, J. (2022). *Pomocné tlapy. Výchova, výcvik socializace asistenčních psů, kteří pomáhají lidem s handicapem*. [online] Český rozhlas: Hradec Králové. [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: <https://hradec.rozhlas.cz/pomocne-tlapky-vychova-vycvik-a-socializace-asistencnich-psu-kteri-pomahaji-8746828>
109. Adámková, P. (2021). *Jak pomáhá canisterapie?* [online] Alfabet. [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: <https://www.alfabet.cz/pece-o-sebe/jak-pomaha-canisterapie/>
110. Hanák, P. et al. (2011). *Diagnostika a edukace dětí a žáků s těžkým zdravotním postižením*. 2. vydání. Národní ústav pro vzdělání, Praha. ISBN 978-80-86856-89-6
111. Zouharová, M. a Benešová, M. (2007). Polohování. In: Velemínský, M. (ed.) et al. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vydání. DONA, s. r. o., České Budějovice, s. 177–182. ISBN 978–80-7322-109-6.

Internetové zdroje

- WWW1 - International Guide Dog Federation. (2024). *History of Guide Dogs*. [online] [cit. 3. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.igdf.org.uk/guide-dogs/history-of-guide-dogs/>
- WWW2 – eCanis.cz (2024). *Habituace*. [online] [cit. 19. 03. 2024]. Dostupné z: https://www.ecanis.cz/slovník-pojmu/habituace_1256.html?mobil=0
- WWW3 – PES PRO TEBE z. s. (2022). *Výběr plemene a temperamentu psa*. [online] [cit. 08. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.pesprotebe.com/vyber-plemene,33.html>
- WWW4 – SONS, SVVP. (2024). *Co vše děláme?* [online] [cit. 08. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.vodicipsi.cz/na%C5%A1e-%C4%8Dinnost>
-

WWW5 – Helppes. (2018). *Signální psi pro osoby se sluchovým postižením*. [online] [cit. 08. 03. 2024]. Dostupné z: <https://helppes.cz/psi-pomocnici/psi-pomocnici-pro/signalni-psi-pro-neslysici/>

WWW6 – Fédération Cynologique Internationale. (2023). *Prresentation of our organisation*. [online] [cit. 21. 01. 2024]. Dostupné z: <https://www.fci.be/en/Presentation-of-our-organisation-4.html>

WWW7 – PES PRO TEBE z. s. (2022). *Labradorský retrívr*. [online] [cit. 29. 02. 2024]. Dostupné z: <https://www.pesprotebe.com/labradorsky-retrivr,55.html>

WWW8– PES PRO TEBE z. s. (2022). *Účeloví kříženci*. [online] [cit. 18. 03. 2024]. Dostupné z: <https://www.pesprotebe.com/ucelovi-krizenci,83.html>

WWW9 – Krmiva – erpemos.cz (2023). *Výcvik psa: dlouhodobé odložení*. [online] [cit. 19. 04. 2024]. Dostupné z: https://www.krmiva-erpemos.cz/blog/vycvik-psi-dlouhodobé-odložení_70

7 Seznam obrázků

Obrázek 1 - Flat coated retrívvr při tréninku odložení (Archiv autora).....	30
Obrázek 2 - Asistenční pes plemene border kolie (Archiv autora).....	32
Obrázek 3 - Dlouhosrstá border kolie (Archiv autora)	32
Obrázek 4 - Goldendoodle (Archiv autora)	35
Obrázek 5 - Labradoodle (Archiv autora).....	35

Seznam grafů

Graf č. 1 - Počet psů a jejich pohlaví	39
Graf č. 2 - Zastoupení plemen sledovaných psů	40
Graf č. 3 - Počty sledovaných psů dle přítomnosti průkazu původu	41
Graf č. 4 - Úspěšnost dokončení výcviku při předvýchově	55
Graf č. 5 - Důvody vyřazení psů z programu.....	56
Graf č. 6 – Počet psů umístěných ve výcviku a předvýchově ke konci sledovaného období.....	57
